

ENTREVISTES DE MERCÈ RODODERA
A «CLARISME» (1933-1934)

EDICIÓ A CURA DE TERESA MUÑOZ LLORET

Mercè Rodoreda (1908 - 1983) tenia vint-i-cinc anys quan, de la mà de Delfí Dalmau, entrà a formar part de la redacció de «Clarisme» (octubre de 1933-juny de 1934). Havia publicat *Sóc una dona honrada?* (1932) i algun article espars a «La Rambla» i a «Mirador»,¹ i el mateix 1934 publicaria *Del que hom no pot fugir, Un dia en la vida d'un home* i, en col·laboració amb Delfí Dalmau, el volum *Polèmica*. Ens trobem, doncs, en els inicis de la seva connexió amb el món intel·lectual català, en el seu esforç per donar-se a conèixer, fer-se un nom i un lloc, i, en definitiva, professionalitzar-se i intentar el que sens dubte serà la seva gran ambició: esdevenir una gran novel·lista. Aquesta ambició és la mateixa que, com és ben sabut, la portarà a rebutjar les primeres novel·les i la que ens permet d'entendre la gran transformació de l'escriptora des dels seus orígens literaris fins a la novel·lista que ha estat.²

La participació de Mercè Rodoreda a «Clarisme» i, sobretot, les entrevistes que hi realitzà i que avui editem, semblen, pel que sabem fins ara, la primera connexió estable i compromesa amb el món del periodisme. «Clarisme. Periòdic de Joventut. Art i Literatura» apareix l'1 d'octubre de

1. Mercè RODOREDÀ, *Parlant amb Maria Vila*, «Mirador» (20-X-1932); i *La llar del president de Catalunya. La muller i la filla de Francesc Macià en la intimitat*, «La Rambla» (23-I-1933).

2. Per a una anàlisi de les primeres obres de Rodoreda vegeu Carme ARNAU, *Introducció a la narrativa de Mercè Rodoreda* (Barcelona, Edicions 62, 1979), ps. 25-52 i Maria CAMPILLO, *La Rodoreda que Rodoreda refusà*, «Avui» (20-IV-1983).

1933 i el darrer dels trenta-set números és del 30 de juny de 1934, amb una periodicitat inicialment quinzenal, però, a partir del segon número (11-XI-1933), esdevindrà setmanari. Francesc Maspons i Anglesell³ n'era el propulsor, mecenes i director, i Delfí Dalmau i Mercè Rodoreda els principals col·laboradors i, és fàcil de suposar, directors de fet.⁴ L'estreta col·laboració entre Delfí Dalmau i Mercè Rodoreda els portà a publicar conjuntament un volum —*Polèmica*— de converses entre tots dos i a emprendre Edicions Clarisme, on Delfí Dalmau publicà *Una altra mena d'amor* i, Rodoreda, *Del que hom no pot fugir*.

«Clarisme» es presentà com una revista de joventut, destinada a ser plataforma de llançament i porta oberta als joves escriptors i artistes del país; i és en aquest sentit que es comprometé des de la *salutació* del primer número a organitzar una cooperativa editorial —Edicions Clarisme— que pogués donar sortida a la literatura jove. Amb una clara voluntat normalitzadora, «Clarisme», d'un catalanisme radical, es presentà a més com a plataforma de divulgació de les normes ortogràfiques fabrianes i del *Diccionari general de la llengua catalana*, de recent aparició. Així, la secció *Camins* era dedicada exclusivament a l'ortografia i el lèxic fabrià. Fabra hi adquireix un paper rellevant de figura admirada i indiscutida. I els temes com llengua-pàtria que suscita la publicació el 1933 del manifest signat per Fabra i catorze intel·lectuals vinculats a l'Institut d'Estudis Catalans o la secció que dediquen a temes occitans tenen un relleu important dins la revista.

Un dels trets distintius amb què els claristes —ells sempre s'anomenaven així— es presentaven davant dels lectors era l'electicisme i el màxim respecte per la llibertat d'opinió. Així, eren freqüents les enquestes i debats proposats als lectors —sobre el nom de la revista, sobre actituds laiques o religioses; o bé interessants enquestes, dirigides a escriptors contemporanis,

3. Francesc Maspons i Anglesell havia estat el director —i únic redactor— de «Clarisme» («Setmanari de publicació eventual») aparegut el 1932 i dedicat a comentar els debats a les corts en la discussió de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. La relació pel que fa al nom dels dos setmanaris i a l'actitud profundament nacionalista és, doncs, evident.

4. Al pròleg de *Grim* (Barcelona, Edicions de la Rosa dels Vents, 1936) presentat com a *Autobiografia*, Rodoreda diu: «Durant el temps que va existir, [l'autora] va dirigir el periòdic de joventut "Clarisme".»

joves i vells, novells i establerts, sobre què és o què ha de ser la novel·la i la poesia catalana.⁵

Els col·laboradors de «Clarisme» eren joves estudiants —probablement vinculats al Liceu Dalmau, que dirigia el mateix Delfí Dalmau, freqüentment anunciat a les planes de la revista—, la pista de molts dels quals s'ha perdut després de la seva col·laboració a la revista: Ventura Plana, que juntament amb Rodoreda s'encarrega de les entrevistes; Josep Virgili i Andorra, el poeta que Tomàs Roig i Llop en l'entrevista que publiquem destaca com a possible poeta revelació de «Clarisme»; Just d'Esvern o Maria Ballester, amb les seves ressenyes literàries; el dibuixant Eduard Serra que Rodoreda tria per entrevistar com a clarista destacat, etc... I molts d'ells signaven amb pseudònim. Això fa que «Clarisme» sigui una revista de qualitat irregular, però que, sens dubte, té l'interès de mostrar la inquietud cultural d'un sector de la joventut de l'època.

«Clarisme» tenia una clara voluntat d'ocupar un lloc en la premsa intel·lectual del moment i en certa manera aspirà a presentar-se com a síntesi i com a alternativa jove de setmanaris com «El Be Negre» o «Mirador». En aquest sentit, donà molt relleu a les seccions que tractaven amb humorisme, ironia i sarcasme la realitat cultural en què es movia, en una línia que sembla que es presentés com a hereva de la del grup de Sabadell. Entre els col·laboradors *trabalescos*, destaca Hari-Hara, que signa la secció de l'*Anti-be* —que a partir d'un moment donat passa a dir-se *Ta-bola*, a causa, expliquen, de les protestes dels d'«El Be Negre»— i que es convertirà en tema clau en l'entrevista que Rodoreda fa a Jordana. I són aquest humor i aquest distanciament a què ens referim uns dels elements de què se servirà Rodoreda en les entrevistes, com veurem més endavant.

Rodoreda, doncs, serà una de les col·laboradores principals de «Clarisme». A més de les entrevistes que publiquem —probablement el més interessant de la revista— amb onze escriptors i dos dibuixants, col·labora

5. Ens referim a les enquestes: *Què enteneu que és o ha de ser una novella?*, «Clarisme» (del 7-IV-1934 al 19-V-1934); i *Quins creieu que són, poden ésser o han d'ésser els trets característics de la poesia catalana?*, «Clarisme» (del 2-VI-1934 al 30-VI-1934).

en moltes altres seccions, signant amb el nom sencer, amb inicials i, caldria esbrinar-ho a fons, amb pseudònims.⁶

Pel que fa a les entrevistes, Rodoreda les planteja des de la primera en bloc, com una de les tasques que s'ha proposat la revista i les introdueix amb una declaració de principis: «A casa nostra, Catalunya, ens trobem que, de la gent que escriu pel sol fet d'escriure, ja no se'n canta ni gall ni gallina. Entrevius amb intellectuals i literats, gairebé no n'existeixen. Les capelletes fan que, el qui escriu, és com si en vida s'hagués llençat a un pou. I els uns als altres no poden concebre que ningú no els en tregui: seria donar-los massa importància i relleu i no ho accepten, puix que cada colla es creu superior a la veïna, i, si per atzar a cap membre de la contrària se li acut de fer un entreviu, els companys li ho treuen del cap. [...] Nosaltres, que respectem i admirem la gent de lletres —pel sol fet d'ésser-ho— volem iniciar una sèrie d'intervius, no pas com voldríem, però sí com podrem.»⁷

Es planteja la qüestió, per tant, amb una voluntat eclèctica i «antipelletes» que respon a la mostra dels tretze entrevistats que ha triat.⁸ Els personatges han estat triats a partir, lògicament, d'algun tema o notícia d'actualitat, però la tria resulta significativa d'una actitud individualista tendent a no vincular-se a fons amb cap grup o estètica literària que Rodoreda mantindrà al llarg de la seva vida d'escriptora. Així, Sebastià

6. Les col·laboracions de Mercè Rodoreda a «Clarisme» són les pròpies d'una redactora de premsa que ha de cobrir reportatges geogràfics, falles de València, articles de reflexió al voltant d'una festa assenyalada, notes biogràfiques, ressenyes literàries... Així, en són una mostra els articles *Coll de Negró* (1-XI-1933); *Cada any en aquest temps*, signat M. R. G. (1-XI-1933); *Nadal* (23-XII-1933); *Notes biogràfiques. Frederic Chopin-George Sand*, signat M. R. (3-II-1934); «*Revista de Catalunya*» (3-II-1934); *Les falles de Sant Josep* (24-III-1934); el conte *Una nit...* (30-XII-1933) i les ressenyes sobre dos llibres d'Anna Murià, «*Joana Mas*», per Anna Murià, signat M. R. G. (23-XI-1933), on fent-se ressò de la necessitat de nous novel·listes celebra l'aparició de noves novel·listes, i *La revolució moral d'Anna Murià*, signat M. R. (12-V-1934).

7. Cf. entrevista amb Sebastià Juan Arbó.

8. Ventura Plana, el segon col·laborador de «Clarisme» de la secció *Converses*, entrevista Alexandre Bulart i Rialp (23-XII-1933); Miquel Poal-Aragall (27-I-1934); Sebastià Sánchez-Juan (17-II-1934); Joan Oller i Rabassa (21-IV-1934); C. Fages de Climent (28-IV-1934); Just Cabot (5-V-1934); Josep Janés i Olivé (12-V-1934); i Salvador Perarnau (9-V-1934).

Juan Arbó, el jove rebel de l'Ebre que arriba a la ciutat, poc connectat amb l'estaf del moment, que no guanya el premi Crexells 1932 amb *Terres de l'Ebre*, que, en canvi, ha guanyat Josep Maria de Sagarra. Agustí Esclansans, polemista nat, autor prolífic i incansable candidat a qualsevol premi. Cèsar August Jordana, pel qual Rodoreda sent una veritable admiració i amb qui no deixa de mantenir un joc ambigu i un pèl misteriós, que tampoc no ha guanyat el Crexells 1932 amb *Una mena d'amor* i que és present en la vida cultural de l'època d'una manera aclaparadora. Miquel Llor, guanyador del Crexells 1930 amb *Laura a la ciutat dels sants*, novel·la que ha d'interessar molt Rodoreda i novel·lista que està poc vinculat precisament a les capelletes a què fa referència a la introducció; Maria Teresa Vernet, jove novel·lista, i dona, a qui «Clarisme» i la mateixa Rodoreda han de donar suport; Tomàs Roig i Llop, del qual acaben d'aparèixer les *Siluetes epigramàtiques* i que és ben present a la premsa de l'època; Carles Soldevila, flamant guanyador del Crexells 1933 amb *Valentina*, novel·la de la qual Rodoreda no podia deixar de parlar, i personatge de popularitat indiscutible; Apelles Mestres, amb motiu dels seus vuitanta anys i que presenta amb una gran tendresa i admiració; Plàcid Vidal, controvertit autor dels *Singulars anecdòtics*, acaba de publicar el també controvertit volum de memòries *L'assaig de la vida* que dona una gran quantitat d'informació d'uns anys determinats del món cultural català; hom entrevista també l'oblidat i bandejat Alfons Maseras —que ni tan sols interessa com a novel·lista a la mateixa Rodoreda— però considerat per «Clarisme» a causa de les seves vinculacions amb el món literari del Rosselló; Llucieta Canyà, autora de moda entre un públic determinat gràcies a la recent publicació de *L'entorn femení*; i els dos joves dibuixants —Eduard Serra, *clarista* fix i Desideri Santsalvador, col·laborador més esporàdic de «Clarisme» que està preparant una exposició de més de cent retrats sobre personalitats culturals catalanes.

Les entrevistes són sempre precedides de llargues introduccions prèvies a la conversa. En aquestes introduccions tan variades com variats són els interessos que li desperten els entrevistats, Rodoreda tendeix a crear un marc on literaturitza la situació, la relació entre ella i l'entrevistat. Una de les més generals és la que tendeix a presentar-se ella mateixa distanciada, quasi com a un personatge de ficció que pateix per la immediata

aparició de l'entrevistat i pel paper que ella hi haurà de representar. La recreació teatral que fa de la sala d'espera de l'Ateneu mentre Jordana ha de baixar o el llarg preàmbul de l'entrevista de Soldevila en serien un bon exemple. En altres introdueix críticament els motius que l'han portada a entrevistar el personatge (en els casos d'Agustí Esclasans i d'Alfons Maseras). Aquestes llargues introduccions també les utilitzarà per donar sentit i finalitat a l'entrevista: introduir el tema de la dona en la literatura (en els casos de Teresa Vernet i Lluciera Canyà, tot i la ironia evident), presentar els seus companys de «Clarisme» (en l'entrevista amb Eduard Serra) o aprofitar per fer una reflexió sobre la vellesa, en el cas d'Apelles Mestres.

La tendència a utilitzar un to humorístic, a l'ús de l'estirabot, al joc de paraules... que caracteritzen part de les entrevistes no fa altra cosa que confirmar el que la crítica ha anat apuntant fins ara ⁹ pel que fa a la relació dels inicis literaris de Rodoreda amb l'admiració que sentia per Trabal i el grup de Sabadell, d'una banda, i C. A. Jordana, de l'altra. Tendència que a més coincideix amb una de les generals de «Clarisme», com hem vist.

A les entrevistes hi ha molts elements que ens permeten d'anar reconstruint les preocupacions i els interessos literaris de la jove Rodoreda. Des de l'obsessió pel premi Crexells,¹⁰ que funciona com un dels fils conductors de la tria dels entrevistats, fins a l'interès per a saber quan van començar a escriure, per què, d'on procedeixen els seus personatges de ficció (són o no reals?). I, és clar, l'impacte que li han produït novel·les com *Terres de l'Ebre*, *Una mena d'amor*, *Laura a la ciutat dels Sants*, *Valentina* o bé com li queda de lluny i de desconeguda la literatura de Maseras —la qual cosa ens presenta una Rodoreda jove, no universitària, que coneix la novel·la que es produeix a partir dels anys vint, però no l'anterior— i l'interès que li desperten les memòries de Plàcid Vidal pel que fa a la quantitat d'informació que aporta sobre un món, el de la literatura catalana, al qual vol entrar de ple. I, també, la seva posició ideològica pel que fa a la qüestió nacional i a la qüestió de la llengua. En aquest sentit, Rodoreda pren obert partit pel catalanisme radical general a «Clarisme».

9. Vegeu Maria CAMPILLO, *op. cit.*

10. Ella mateixa havia presentat *Sóc una dona honrada?* al Crexells 1933.

Però, a més de l'interès que pot presentar Rodoreda com a jove periodista, destaquen les reflexions sobre temes importants per a la reconstrucció de la vida literària dels anys trenta. Així, les reflexions sobre la novel·la que Rodoreda invita a fer a alguns dels entrevistats i que es van produint reiteradament al llarg de les entrevistes (en destaca la de Llor sobre novel·la ciutadana), o les reflexions de Soldevila sobre l'estat del teatre català, o les de Maseras sobre el tema de llengua i pàtria. I, més concretes, destaquen les valoracions que de la literatura i la crítica contemporània fan Agustí Esclasans i Tomàs Roig i Llop, o les valoracions que Llor fa de la rebuda de la seva *Laura* a Vic.

Pel que fa a l'edició, reproduïm les entrevistes tal i com han estat publicades, tot i que normalitzem els noms propis, unifiquem l'ús de cometes i guions i en modifiquem alguna qüestió de puntuació concreta o alguna errada clara d'impressió (quan és prou rellevant ho indiquem en nota).

TERESA MUÑOZ

PARLANT AMB SEBASTIÀ JUAN ARBÓ¹¹

A casa nostra, Catalunya, ens trobem que, de la gent que escriu pel sol fet d'escriure, ja no se'n canta ni gall ni gallina. Entrevius amb intel·lectuals i literats, gairebé no n'existeixen. Les capelletes fan que, el qui escriu, és com si en vida s'hagués llençat a un pou. I els uns als altres no poden concebre que ningú no els tregui: seria donar-los massa importància i relleu i no ho accepten, puix que cada colla es creu superior a la veïna, i, si per atzar a cap membre de la contrària se li acut de fer un entreviu, els companys li ho treuren del cap. «No te'l concedirà —li diuen—, és orgullós, és tibet, és això i és allò... no sap escriure...» I, com és lògic i abnegat desisteix tot seguit, i més si hom pensa que, aquells als quals hauria de fer

11. «Clarisme», 4 (11-XI-1933), p. 2.

les preguntes no les hi contestarien, temorencs d'alguna mala passada.

Nosaltres, que respectem i admirem la gent de lletres —pel sol fet d'ésser-ho— volem iniciar una sèrie d'intervius, no pas com voldríem, però sí com podrem. Els intervius haurien de ser el reflex ben aprofundit del temperament dels entrevistats; un estudi psicològic de llur personalitat; però això és difícil de bell antuvi i amb persones que només coneixes de nom i a les quals més aviat desplaui que vagis a trobar. Però anirem a trobar-ne força, de tots colors i de totes bandes, sense distincions de cap mena, que, mentre estiguin a Catalunya i escriguin en català, tots tenen la nostra estima, tant si fa anys que breguen amb la ploma com si tot just comencen, mentre s'ho valguin i mentre ens vulguin explicar alguna cosa.

I els preguem que ens l'expliquin, perquè cal que els coneguin; que la gent s'interessi més per ells que ara no s'interessa. El nostre desig és que els noms dels escriptors siguin més coneguts, i si ho aconseguim una mica, n'estarem ben contents.

—S. Juan Arbó!

Quan el porter de l'Ateneu l'anuncia ja ens hem donat la mà.

—On podríem parlar? —diu en saber el que em mena a molestar-lo, tot esguardant un jove que seu i que impertinentment ens mira. «Vingui!» Pugem escales amunt.

—Per «CLARISME», ha dit?

—Sí.

Anem pujant.

A la fi un replà; un passadís i una porta que dóna entrada a un saló ple de butaques, de tauletes; damunt d'un entarimat, un piano de cua, tot enfundat, presideix la nostra conversa.

—Si no ens treuen per venir a fer música...

Una mica pàl·lid, una mica ullerós, senzill i amb cara de bon xicot, em miro amb una certa sorpresa i un molt d'admiració aquest noi que un bon dia vingué d'Amposta, de les seves «Terres de l'Ebre», empès a Barcelona per la seva follia constant de fugir del que el volta i la seva gran força de voluntat.

Començo a preguntar i parla, parla amb aquell accent, a la veu, de la seva terra, amb aquell orgull fet satisfacció que li fa dir:

—M'he format sol... llegint només... no tinc estudis i he passat tota la vida al poble...

I anomena el poble, els seus pares, els germans, la mare —«així que em veu, en comptes de venir a abraçar-me, fuig a plorar, s'amaga...». Jo m'imagino la mare enamorada del fill que va fugir-li dels braços, de la seva vora, ple de neguits i sofrències, àvid de viure... I ell en parla, ara que tot és una mica lluny, com si el seu record li fos el més grat de tots els records.

I, en les paraules de Juan Arbó, reflex de les seves novel·les, hi ha aquell odi contra tot i tothom, contra d'ell mateix, contra el món tan petit, tan mesquí, tan ple d'odis i misèries: és una rebel·lió constant contra el que li sembla que l'endogalla, gasiu de llibertat i de vida, aquest xicot fet de passions.

Veient-lo i sentint-lo parlar, heu de preguntar-vos: Què hauria estat aquest noi si no hagués sentit el desig de clavar al paper totes les seves angúnies i tots els seus odis? Potser un lladre... potser un criminal... Si no hagués encertat a trobar aquesta vàlvula per a esbravar-se, quin mal no hauria pogut fer aquest xicot? Si no hagués pogut llançar damunt del paper pacient tota la ràbia que duu amuntegada contra de la vida, no hauria estat terrible Juan Arbó? Però pot abocar a les seves novel·les tot el fet que l'amarga i és aleshores quan el volten tots els cels, i totes les muntanyes, i totes les estrelles i la remor de l'Ebre, rude i noble, li emplena de lluminositat els ulls i l'amara de bondat.

Per a començar pregunto:

—Quant de temps a Barcelona? N'esteu content?

—Tres anys. Hi havia vingut abans, però a fer el servei i altra vegada cap al poble. Si n'estic content? És l'única cosa que no em cansa: la ciutat. —I pronuncia el mot fins i tot amb certa devoció, amb aquell apassionament dintre de la màxima senzillesa que no el deixa un instant. Per a mi, que no he viatjat mai, la ciutat és un somni... m'agradaria viatjar... París, Amèrica... veure món, conèixer-ho tot... L'any que treuré el Crexells, cap a París!

—Jo crec sincerament que l'havíeu d'haver tret ja.

—És llaminer el premi. Però el que compta i pesa és fer una bona novella. L'obra resta sempre.

—Però les *Terres de l'Ebre*¹² el mereixen més que no la premiada, i no ho dic jo això. N'hi ha prou amb rellegir les crítiques; i jo crec que l'autor, quan té consciència del que escriu, ja ho sap si val o no, oi? —Defuig la resposta que no equivaldria sinó a fer més concreta l'explicació anterior.¹³

—I quan vau començar a escriure? —ara riu una mica.

—Ho duia en mi. Posi que així que vaig néixer... tota la vida... versets, contes... qui ho sap? Escriure, escriure i llegir: només autors bons. Intuïtivament he refusat els mediocres.

—Vau trobar gaire oposició per part dels vostres pares a seguir les vostres inclinacions? Suposo que teniu pares, oi?

—Sí, en tinc. Quant a oposició... per part de la mare, veritat? M'estima tant! i ensems li agrada veure que els diaris fan esment de mi... és un vol i dol... la tristesa de saber-me lluny i l'alegria de saber-me content, ara... —no ens deixa preguntar, enraona— ara estic més bé, he canviat molt, em sento més tranquil sense tantes angoixes, sense aquella ràbia. La ciutat m'ha encomanat optimisme; tinc amics, puc escriure, per bé que també em cansen... m'agrada fer conversa amb dones: és agradable... detesto la gent que tot s'ho pren a broma, i, de vegades, a les penyes només es juga a qui en farà més...

—Com escriviu les vostres novel·les?

—Oh, és difícil de fixar. *Terres de l'Ebre* durant anys; *L'inútil combat*¹⁴ vaig escriure'l de pressa.

—Escriviu ara?

—Sí, tinc mitja novel·la escrita d'ambient rural,¹⁵ com les *Terres de*

12. Sebastià JUAN ARBÓ, *Terres de l'Ebre* (Barcelona, Llibreria Catalònia, 1932).

13. El premi Crexells 1932 fou atorgat a *Vida privada* de Josep Maria de Sagarra. Pel que fa a la polèmica concessió del premi, vegeu Marina GUSTÀ, *Notes sobre «Vida privada», «Els Marges»*, 22/23 (maig i setembre de 1981), ps. 33-48. Entre les novel·les que aquell any optaven al Crexells, destaquen, a més de *Terres de l'Ebre*, *Una mena d'amor* de C. A. Jordana i *Laià* de Salvador Espriu.

14. *L'inútil combat* (Badalona, Edicions Proa, 1931) és la primera novel·la publicada d'Arbó. *Terres de l'Ebre*, però, és escrita anteriorment, abans d'instal·lar-se a Barcelona, i refeta diverses vegades.

15. Probablement es refereix a *Camins de nit* (Badalona, Edicions Proa, 1935). És estrany que ni Arbó ni Rodoreda esmentin *Notes d'un estudiant que va morir boig* (Barcelona, Col·lecció Bagué, 1933).

l'Ebre, però força més optimista. He escrit aquesta meitat com a borat, després m'ha calgut reposar uns dies... Em calia, per canviar una mica... Si no, tot surt massa igual. Serà llarga i això que a mi m'agraden les novel·les curtes, però els personatges se m'enduen...

—Imaginats o reals?

—Meitat i meitat. A la meua terra hi ha tanta abundor de gent interessant que per poc que pous et trobes un grapat de vides a les mans... però el protagonista de *L'inútil combat* sóc jo... —En sembla una paradoxa el fet que aquest xicot vingués a Barcelona animat a combatre amb un llibre sota el braç titulat *L'inútil combat*. Ara que l'escriure cansa, costa, és una lluita per arribar al capdavant i més quan altres novel·les i altres personatges et bullen pel cap; és un martiri i aquestes idees noves t'entrebanquen la realització del que tens entre mans...

—Què en penseu dels escriptors catalans?

—Que no m'agraden. Com no m'agraden ni els anglesos, ni els francesos, ni els castellans; no s'adiuen amb el meu temperament. En canvi, els russos, amb Dostojevskij al davant, i els alemanys, per la seva força i puixança, no em cansaria de llegir-los.¹⁶

—I què en penseu de les dones que escriuen?

—Que no m'agrada. Tot i que l'escriure és força femení; però jo, per la meua manera de pensar, no crec que la dona hagi de fer-ho. La dona em plau molt femenina: res de política, res que pugui desviar-la del que naturalment ha d'ésser. M'és desagradable aquesta igualtat que fica la dona a les Universitats i tota aquesta llibertat...

—I no us tempta el periodisme?

—Periodisme? En fujo. Xucla molt, quan escric un article qualsevol, em trobo que no puc escriure novel·la almenys durant quinze dies, i, per damunt de tot, les meves novel·les... i el teatre... tinc una obra a l'Ignasi.¹⁷

—I el títol de la vostra novel·la nova?

—Encara no en té. En tinc uns quants però no m'he decidit per cap.

16. Sobre les influències literàries de Sebastià Juan Arbó, vegeu Carme ARNAU, *Marginats i integrats en la novel·la catalana (1925-1938)* (Barcelona, Edicions 62, 1987), ps. 53-78.

17. L'obra presentada al premi Ignasi Iglésias era *Camins errats*. No ens consta que s'hagi estrenat ni publicat mai.

—Treureu l'Iglésias! —profetitzo. Riu.¹⁸

—Si el trec, cap a París; però no sol. —Ara ric jo: una mica, només. S. Juan Arbó és una criatura carregada d'illusions. Hi aniré amb la xicota que vulgui acompanyar-me.

—En qualitat de muller? Sou fadrí?

—Sí; sóc fadrí; però he desistit de casar-me; estic ben resolt. La meva dona, la que accedis a ésser la meva dona, hauria de tenir alguna cosa de màrtir... em cansaria i es cansaria... és clar que les compensacions...; però el viatge a París l'he de fer amb una xicota ben lliure, prou lliure per a acompanyar-me sense matrimoni abans... però tinc por; sóc terriblement romàntic i m'espervera que un bon dia pugui enamorar-me i a desgrat de totes les prevencions... —Mentre enraona sense mirar-me, amb els ulls fits devers on crec veure ja aquesta xicota decidida a acompanyar-lo, penso que en comptes de doldre's, com ha fet abans, de l'excessiva llibertat de les dones, hauria de lloar-la. Altrament, podria ben dir adéu al seu somni de viatge—, però una aventura... espero una aventura, una gran aventura que em deixi un grat record per sempre més... l'espero.

—Encara hi creieu?

—En què?

—En aventures... —Em mira, sorprès.

—Ja ho crec! Crec també, en una força superior que ens empeny i ens domina... hi ha tants misteris...

—Doncs jo no hi crec.

—Déu castiga els qui pensen així... jo, que no em tinc per religiós, que no vaig a missa, no sé... temo Déu, tant, que no gosaria fer afirmacions ni negacions rotundes i categòriques...; en el fons potser sóc una mica estrany, em colpeix qualsevol cosa. De vegades, el fet de veure, en un cantó, un xicot jove demanant caritat em traspals fins al punt de privar-me de qualsevol cosa que es pugui anomenar plaer... Tinc temporades que em sento bo, boníssim; d'altres em sembla inútil tota la meva bondat i em gitaria contra tot: contra mi mateix si podia... —Apareix l'heroi de *L'inútil combat*, apareix com jo mai no sabré transcriure, l'esperit torturat d'aquest xicot al qual es deu un premi literari; perquè se'l mereix, perquè el somnia

18. El premi Ignasi Iglésias 1933 fou atorgat a *Els homes forts* d'Albert Piera.

per a realitzar aquest viatge a París amb una bona companyia que li dugui el regust d'una gran aventura i el faci creure's heroi de debò.

Jo, jurat, ja l'hi hauria concedit: no a S. Juan Arbó, sinó a *Terres de l'Ebre*, d'aquest xicot que es diu S. Juan Arbó.

AGUSTÍ ESCLASANS¹⁹

L'home és dolent. Hi ha qui ho assegura fermament convençut. Jo crec que només ho és aquell que no té talent. Es discuteix la bondat i es pesa i es sospesa com a brillant valuós, per a dir, després, que aquesta no existeix. I no és cert. Però no és innata la que hom troba pel món. Cal pastar-la i esforçar-s'hi.

L'home és vanitos. És egòlatra. És orgullós. I tots els homes demanen, com si fos un producte inassolible, «sinceritat». Aquest home és sagaç, és astut, és intel·ligent... quina llàstima que no sigui sincer!... Per què no hi ha una mica més de sinceritat? Tot és fals; tot té una capa d'aparent solidesa, però, aquesta, és fina i es trenca de pressa, per manca d'homes sincers.

S'ha creat una atmosfera, al voltant d'Agustí Esclasans, una mica hostil.²⁰ Els qui no coneixen l'Esclasans només que de nom, o bé per haver-li llegit llibres o articles que han aixecat la polseguera de la polèmica, imaginin l'autor dels *Ritmes*,²¹ del *Sistema*,²² del *Víctor*,²³ un home una mica, per no dir força, intractable; una mena de Narcís, ple de pedanteria. Això és cert que es pensa, però no que ho sigui.

19. «Clarisme», 5 (18-XI-1933), p. 3.

20. Al voltant de la peculiar personalitat d'Agustí Esclasans i la seva conflictiva relació amb el món intel·lectual català, vegeu Agustí ESCLASANS, *La meua vida*, 2 vols. (Barcelona, Editorial Selecta, 1952 i 1957); i Albert MANENT, *Agustí Esclasans, un escriptor sense reialme*, dins *Semblances contra l'oblit* (Barcelona, Edicions Destino, 1990), ps. 77-88.

21. La sèrie dels dotze reculls que Esclasans publicà amb el nom de *Ritmes* aparegué entre 1929 a 1937.

22. Agustí ESCLASANS, *Primer llibre del sistema* (Barcelona, Editorial Barcino, 1932); el 1934 aparegué el *Segon llibre del sistema*.

23. Agustí ESCLASANS, *Víctor o la rosa dels vents* (Badalona, Edicions Proa, 1931).

Agustí Esclasans és, per damunt de tot, per damunt de l'autor dels *Ritmes* —encara que ell avaluï més aquests que no el que jo diré—, un home sincer. I els qui demanen sinceritat, no ho comprenen. I titllen, el qui ho és, de boig. Esclasans ha tingut la noblesa de dir el que sent d'ell, i dels altres; tot el que d'altres pensen, però callen. Jo no trenco cap llança: només constato un fet: i és que quan un home diu el que sent, es comença per menysprear-lo i acaba per avorrir-se'l; i sembla que no pugui acceptar-se l'amistat de qui, només, pot oferir-la bona.

He anat a trobar Esclasans, amb aquell recel fet d'angúnia. No calia. És absurd voler imaginar, perquè es perd el temps. És senzill, seriós, molt seriós, però se't fa grata la conversa amb ell. Correcte, enraona naturalment; i els ulls, aquells ulls que Tomàs Roig i Llop en les seves *Siluetes epigramàtiques*²⁴ declara «oberts a tots els deliris cerebrals», de prop, no et semblen tan oberts, i els «deliris cerebrals», per mitjà de la paraula, adquireixen un to de normalitat i justa, en la conversa espontània i segura.

—A cinc anys, vaig editar una revista.

—A quants anys?

—A cinc anys. Duia el nom de «Poesia» i en va parlar la «Premsa Ciutadana». Hi escrivia junt amb altra canalla d'estudi. En van sortir deu números. A deu anys col·laborava a periòdics; vaig demostrar una gran facilitat per als idiomes i, als quinze, ja em guanyava la vida donant lliçons i fent periodisme. A la biblioteca del meu oncle, vaig trobar abundor de lectures, i vaig llegir de tot; quant a estudis universitaris no en tinc. L'any 1920, vaig anar a trobar López-Picó, que em féu entrar a «La Revista», i, el 1925, Joan Merli, que ara publica «Art»,²⁵ va publicar-me el meu primer i segon llibre d'*Articles inèdits*.²⁶

—Teniu novella al Crexells?

—Hi tinc la segona sèrie d'*Històries de la carn i de la sang* que duu per

24. Tomàs ROIG I LLOP, *Siluetes epigramàtiques* (Barcelona, Llibreria Verdager, 1933), sense numerar.

25. Joan Merli dirigeix «Art», publicació periòdica editada a Barcelona per la Junta Municipal d'Exposicions d'Art entre 1933 i 1935.

26. Agustí ESCLASANS, *Articles inèdits* (Barcelona, Edicions Quatre Coses, 1925); el segon aparegué el 1926 i el tercer el 1927.

títol: *Miquel Àngel i altres proses*.²⁷ Opto, però, a tots tres premis literaris: al Folguera,²⁸ el meu recent llibre de *Ritmes* i un de nou: *Ritmes 1934*. A l'Ignasi Iglésias, *Capitello*,²⁹ tragèdia en tres actes...; per cert que havien d'estrenar-la al Romea, després d'una colla de promeses, i, a darrera hora, s'engrescaren amb l'obra de Rubió i Tudurí...³⁰ Ara l'he retirada i, com ja li he dit, és a l'Ignasi Iglésias. A Romea no l'estrenaran; i em sembla que caldria mirar una mica més bé quan, com la temporada passada, hom es trobà amb una migradesa d'obres que esparvera...³¹ Si es duia a terme el projecte d'en Ventura Gassol, de fer una temporada de teatre català, al Liceu, amb obres escollides... però és un projecte fantàstic... amb un pressupost de 4.000.000 de pessetes. No crec que es realitzi; Gassol diu que sí, però jo dubto que passi de projecte.³² Ara, estic escrivint una novel·la que, segurament, durà el títol de *En presència*.³³

—I el *Víctor o la rosa dels vents*, eren molts que creien que obtindria el Crexells...

—Va estar a punt de treure'l. Fins a la darrera votació era segur, però sorgí una manifasseria de darrera hora i fou premiada *Laura a la ciutat dels sants*.³⁴ Una prova del que dic, és que el primer sorprès del fall fou en Llor. Se'n sorprengué perquè fou completament inesperat. A més, en Llor no té encara traçat el seu camí. És clar que ja està consagrat, però dubta d'on ha d'anar. El fet que més indica la seva indecisió és que, després de la *Laura*, no ha escrit més.

27. Agustí ESCLASANS, *Històries de la carn i de la sang. Primera Sèrie* (Barcelona, Les Ales Esteses, 1927); *Miquel Àngel i altres proses* (Barcelona, Quaderns Literaris, 1934) optava al Premi Crexells 1933, atorgat a *Valentina* de Carles Soldevila.

28. El premi Folguera de poesia 1933 fou atorgat a *El veire encantat* de Josep Carner.

29. Agustí ESCLASANS, *Capitello* (Barcelona, Biblioteca Sibilla, 1932). Pel que fa a l'Ignasi Iglésias, cf. nota 18.

30. *Judès Escariot*, de Nicolau M. Rubió i Tudurí, estrenada al Romea el 30-v-1933.

31. Pel que fa a les obres estrenades al Romea, vegeu *Romea, 125 anys* (Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1989), ps. 123-150.

32. La temporada, efectivament, no es realitza. Quant a la política teatral de la Generalitat, cf. Jordi COCA i altres, *La Generalitat republicana i el teatre (1931-1939)* (Barcelona, Institut del Teatre, 1982).

33. No ens consta cap novel·la d'Esclasans editada amb aquest títol.

34. *Laura a la ciutat dels sants* de Miquel Llor fou Premi Crexells 1930.

Parlem, a Agustí Esclasans, d'una crítica recent als seus *Ritmes*.

—És un tòpic tot el que m'atribueixen. Només hi ha que m'ataquen, i em defenso. Avui mateix, crec que a la «Publi», el senyor Rafael Tasis i Marca diu alguna cosa de mi... (d'això ja fa dies).

—Sí; és una resposta a la vostra resposta sobre la seva crítica.³⁵

—Passa amb ell el mateix que amb altres; diuen i diuen... Joestic segur que, si a aquest senyor, li preguntava si ha llegit el meu *Sistema*, hauria de respondre negativament i no és gaire encertat de parlar del que hom ignora. Li he demanat, alguna vegada, que vingui a parlar amb mi, que m'encarregaré, ben senzillament, d'aclarir-li certs conceptes, però... Amb la meua obra no passa sinó que no és compresa... jo crec, però, que d'ací deu, quinze anys, quan l'intellectualisme tindrà la importància que cal que tingui, aquesta serà acollida com es mereix.

—I dels escriptors catalans, què en penseu?

—Que n'hi ha de bons, és indubtable. Com a prosistes rurals, la Víctor Català i en Bertrana. Com a poetes, Riba: les seves *Estances* són d'una bellesa imponderable, un joiell molt bonic; però, d'entre els joiells, són un anell i cal pensar que també hi ha collarets... Però Riba és un gran poeta, com en Carner, com en López-Picó... i els considero bons escriptors com, així mateix, homes dignes, junt amb Manuel de Montoliu, Farran i Mayo-ral, Estelrich...

—Dels nous?

—No els conec gaire, perquè no freqüento gens: als matins enfeinat a l'Ajuntament i a les tardes ací, a l'Ateneu; de les quatre de la tarda fins a les nou del vespre, sempre estic ací, lleigeixo... escric... Ja dic, no conec gaires noms... Ignasi Agustí...

—Rossend Llates... —afegeixo jo.

—D'aquest més m'estimo no parlar-ne. Per a mi, dels joves, i no és el primer cop que ho dic, val molt en Sebastià Sánchez-Juan: és un poeta d'una finor i d'una dolcesa inigualables; com a prosistes, Juan Arbó. És un

35. Vegeu Rafael Tasis i Marca, *Agustí Esclasans i els seus «Ritmes»*, «La Publicitat» (22-X-1933); carta d'Agustí Esclasans al director de «La Publicitat» (24-X-1933); Agustí Esclasans, *Misèria de la crítica*, «Avui» (28-X-1933); Rafael Tasis i Marca, *La crítica, ara per ara, és lliure*, «Avui» (2-XI-1933) i «La Publicitat» (3-XI-1933).

pageset que ens ha vingut amb una empena i que té un sentit tràgic de la vida que, si s'espolsa defectes i no es fa malbé, farà feina bona.

—I en Sagarra?

—Sagarra ha passat per un sedàs de Guimerà i Pitarra. Diu que en el seu darrer llibre, *La rosa de cristall*, s'ha corregit. Ho dubto. Ni que s'ho proposés no podria canviar. Sagarra caurà el dia que el públic li demani una variació. El dia que el Romea li tanqui la porta...

—I la *Vida privada*, què us sembla?

—La *Vida privada* és el *Comte Arnau* en prosa. Indubtable. La novel·la té trossos de «Patufet», altres d'una pornografia fastigosa, entremig de bons de debò. És una llàstima que en passatges que hom comprèn escrits per un home que ha viscut, que coneix la vida, que tan bé sap expressar els seus sentiments, es barregi tant de dolent. Com en el *Comte Arnau* que, de vegades, agafa unes tirades de versos amb una força poemàtica i una pompa magnífiques i és una llàstima que després decaigui... és la desgràcia de Catalunya, on no s'ha conegut una ferma cultura intel·lectual. En un article on parlava d'atorgar premis literaris que permetessin d'aconseguir estudis, i sempre que, de paraula, n'he fet esment, ha semblat a molts que no tenia raó en parlar-ne, quan això és d'una tan gran necessitat. Fortuny, Caba, Martí Alsina i d'altres, vivien de beques i pensions que els concedia la Diputació de Barcelona. Aribau, havia format part d'escoles i acadèmies de filosofia... Mentre ací no tinguem, o millor, mentre el nostre jovent no tingui una sòlida cultura filosòfica, és inútil de somniar en un gran desvetllament intel·lectual. Jo confio, vull confiar, que hi serà... com no hi ha tampoc en la majoria del nostre jovent un profund sentit de catalanitat; existeix, dissortadament, tot un planter d'Universitat, amb Guillem Díaz Plaja al davant, que no senten el catalanisme i als quals si cap dia ofereixen una magistratura o qualsevol càtedra a Madrid, desertaran tan tranquils... És com aquells que anomenen la revolució, que saben la paraula, però ignoren el sentit que té. Els agrada de poder cridar i fer xivari pel carrer, però planteu-los davant d'una taula a fer feina i, tot i advertir-los que allò és fer revolució, no ho voldran entendre. No hem arribat enlloc, amb la revolució. No s'ha fet res. Només s'ha parlat. I, quan un home com Casanoves ha presentat innovacions i uns pressupostos, no li ha servit de res. A l'Ajuntament hi ha, com per tot, una barrera infranquejable, ací en for-

ma de regidors, i cal pensar que, l'alcalde, és una figura representativa i prou.

—I la campanya de «La Publicitat» davant les properes eleccions? Triomfarà?³⁶

—És difícil i exposat fer de profeta. Jo crec que si aquest cop perden, el senyor Hurtado es retirarà i el diari canviarà de mans, com altres vegades. I si l'Esquerra guanya no anirà en proporció gaire allunyada del total dels vots obtinguts per la Lliga. Amadeu Hurtado ha ajuntat una colla que s'han ben trobat. Els de la «Publi» en el fons no són altra cosa que una colla de fracassats —és clar que, entre mig, hi ha altres persones dignes de tot el respecte, homes que s'avergonyeixen d'aquest to de baixa política, d'aquesta lluita indigna... «La Veu», almenys, conserva un cert to més o menys elevat de sentimentalisme, però el despit fa fer moltes coses—, una colla de fracassats que ja han arribat a una mitja edat i no han aconseguit allò que s'havien proposat perquè, en el fons, no sabien què havien de proposar-se. «Mirador», «El Be Negre», «La Publicitat» han acoblat aquest grup de gent, que són un mal per a Catalunya. Els del «Be», a Rússia, a Itàlia, posem per cas, gent com la qui fa el «Be» ja estaria tancada o eliminada; però, ací, sembla que només prevalgui aquest to de poca-solta... La pena del «Colón» és del més insidiós que es coneix, i és el mal més gros per a un país. De vegades, he parlat amb homes dels d'Acció. «Però vosaltres on aneu, quina política és la vostra?» «Oh, la nostra és una política de puresa...» «Però quin ideal perseguiu, quina finalitat voleu aconseguir?...» «Oh... nosaltres som purs...» «Bé, tots ho som de purs... jo també crec ésser-ho, però no n'hi ha prou d'això; cal quelcom més...» i no surten d'això; no els entenc!

—I les declaracions de Brunet, i Pla, contra la novel·la?³⁷

36. Pel que fa a la campanya de suport de «La Publicitat» a la Coalició d'Esquerres Catalanes que Acció Catalana Republicana presentava a les eleccions al Parlament espanyol del 19 de novembre de 1933, vegeu Amadeu HURTADO, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps. 1931-1936* (Barcelona, Ariel, 1967), ps. 175-204; i Montserrat BARES, *Acció Catalana. 1922-1936* (Barcelona, Curial, 1984), ps. 399-405.

37. Es refereix als articles de Josep Pla, *La història i la novel·la* («La Veu del Vespre», 16-X-1933), i de Manuel BRUNET, *Novelles* («La Veu del Vespre», 17-X-1933), en resposta a la crítica de Ramon Esquerra a *Madrid. L'adveniment de la República* de Josep Pla, apareguda a «El Matí» (1-X-1933). Esquerra contestà tots dos articles amb *Defensa de la novel·la* («El Matí», 22-X-1933).

—Justificadíssimes per uns homes com ells, incapaços d'escriure cap novella de tres-cents fulls. Brunet té el seu *Meravellós desembarcament dels grecs a Empúries*; és una novella que distreu...; a Brunet, home de seminari, li ha semblat que deia coses que esparveraven la gent, però, fora del seminari, no esparveren ningú. És, això sí, un excel·lent periodista, un bon periodista, però no novel·lista. Quant a en Pla, el seu cas és el de molts. Als vint anys, els declaren genis... sap escriure, és un dels nostres millors prosistes, les seves *Cartes de lluny* mereixen tots els elogis. En canvi *Cambó* no és altra cosa que unes recopilacions de dades i dades...

—I la volubilitat del senyor Brunet?

—Fins ara no ha trobat el seu lloc. Brunet és un petit burgès. En el fons, em penso que tant li fa el senyor Cambó com el que ha trobat avui...

—I els escriptors de fora de casa, quins us plauen més?

—M'interessen sobretot els poetes. Paul Valéry. Tot i els seus defectes com a home. No té el sentit de Déu i això és terrible, és tancar-se una de les millors portes, un home. Quan va venir ací a Catalunya, hom va parlar-n'hi, però en va; no concep Déu, ni aquesta gran força misteriosa, tan necessària, d'un més enllà... ara, no fa gaires dies, he conegut una xicota escandinava amb el mateix cas: una noia que no ha estat batejada, òrfena de tota religió i de tota creença... Admiro, també, Proust i Joyce; ells són els qui han exercit i exerceixen una gran pressió damunt les noves generacions intel·lectualistes actuals; és clar que cadascú es deixa influir segons el seu temperament, però han influït, sens cap mena de dubte.

Per acabar, ens parla de Maragall, l'home que s'embarcà davant la forta personalitat de Xènius, veritable heroi del moviment renaixentista —superior en puixança patriòtica a Aribau— que encara publica els seus *Glosaris* al «Debat», els quals pensa recollir, en un volum en quantitat d'uns quaranta, en un llibre i que caldrà rellegir-los perquè —diu Esclasans— en són dignes, i més tractant-se d'un home que, com Xènius, ha arribat a la seva plenitud.

I es dol l'autor dels *Ritmes*, tot i admirar Mossèn Cinto,³⁸ de la gran

38. Esclasans guanyà el premi Joan Maragall d'assaig el 1936 amb *La ciutat de Barcelona en l'obra de Jacint Verdaguer*.

influència que exercí damunt la novel·la³⁹ catalana amb les seves *Flors de Maria*, sense assolir, els qui s'hi han inspirat, la seva categoria, ans al contrari, davallant llastimosament fins al ridícul.

GANES DE PARLAR AMB C. A. JORDANA⁴⁰

Tenir por i trepitjar un cigar⁴¹ són dues coses molt interessants. I si la por, la teniu, i el cigar, el trepitgeu, a la sala d'espera de l'Ateneu, mentre el porter és a veure si hi ha el senyor Jordana, el fet i la temença, que no deixa de ser un altre fet, adquireixen uns aires de gesta èpica, dignes de no oblidar. El cor fa un bot. El porter entra.

—Hi és?

—No...

—Vol dir?

—De debò.

—Ha vingut avui?

—No; ha de venir.

—L'espero?

—Sí; acostuma a venir cap a aquesta hora...

—Escolti: fa por el senyor Jordana?

La resposta no l'ha sentit ningú, sinó jo. El porter se'n va. Continuo trepitjant el cigar que algú que fumava, més esporuguit que no jo, ha llençat tot just començat: el vaig espellegant. Entren dues xicotes camanues i capcobertes. S'asseuen. Jo també. Em repassen. Les repasso. Passa mitja hora. Entra una senyora. Es passeja. Es mira al mirall que hi ha damunt de l'escalfapanxes. S'asseu. Es mira les cames de les xicotes insistentment; jo la miro a ella; les noies em miren a mi i, totes quatre, ens anem mirant. Entra el porter i diu solemniat:

—Ja baixa!

Jo penso: pobra de mi!

39. Es tracta, sens dubte, d'un error de transcripció de *novel·la* per *poesia*.

40. «Clarisme», 6 (25-XI-1933), p. 3.

41. Probablement es tracta d'una al·lusió directa a una de les escenes d'*Una mena d'amor* de Jordana (capítol 1), quan l'Arnau espera l'oncle per confessar-li el desfalc.

S'obre la cortina de vellut i es dirigeix vers la senyora, un senyor. Volen fer-se un petó, però no es troben la cara i el nas fa nosa: l'un busca cap aquí, l'altra cap allà, i renunciem a besar-se. Es posen a parlar de seminaris i d'estudiants. Les noies camanues s'han empolvorat set cops, s'han mirat catorze vegades al mirall i es van avorrint.

Passa mitja hora.

Sou casat? Teniu fills? Quants anys teniu? Quants en fa que escriviu? Què penseu de les dones? I del vot femení? Qui guanyarà les eleccions? A quina hora aneu a dormir? Quan us lleveu? Què mengeu més de gust? I el divorci? I el matrimoni? I l'amor lliure? I els nazis? Quin número calceu? Què...

S'obre la porta: el porter crida:

—El senyor Jordana!

Ja hi som. Més bé encara: ja hi sóc, i no puc fugir. Per a mi, en aquest moment, el senyor Jordana (al qual demano el perdó que més perdoni, perquè a la imaginació ningú no pot estirar-li les regnes) és, de tot el món, el papus més gros. Totes les preguntes que pensava fer han fugit. El meu entrevistat, que no sé si voldrà que l'interviui, és al meu davant, molt diferent de com havia imaginat que era. Em fa molt de respecte i em sembla que es riu de mi. M'esperveren els humoristes.

La comicitat neix dels contrastos. Diuen. Un humorista és un home que posseeix un esperit exhaust, amargat, que ja no troba plaer en res. I diuen, també, que les dones i els infants el desconeixen, car desconeixen la ironia. Un crític francès ha fet aquesta explicació, inspirada en la ironia de Renan: «Et mofaràs dels homes, de l'Univers, àdhuc de tu mateix i acabaràs per perdre el gust a la veritat. Barrejaràs la ironia als més greus pensaments, a les accions més naturals i millors, i la ironia farà els teus escrits seductors, però inconsistents i fràgils. En canvi, ningú no s'haurà divertit tant com tu.»

C. A. Jordana, al qual jo anomenaria l'humorista dels mots composts perquè té una gràcia especial a establir contrastos amb ells, és un gran humorista; i, tal com jo l'he vist, un home molt trempat, amb un aspecte tranquil i no gens torturat, ni exhaust, ni amargat. Quant al divertiment, en escriure, hi crec. Escriu a «L'Opinió», en *Cada dia un raig*, cada raig,

digne, en tots conceptes, de recordar.⁴² Quan les emprèn contra les «mongetes», o contra els «llepapolis», o contra els «papagrisos», o quan us parla de la «crosta», per exemple, quedeu «empapagrisat», o «encrostat» per sempre més. I, si això és un mèrit, també ho és un altre, un perfecte domini del català. Pocs escriptors, avui, poden gloriejar-se de no barrejar en llur prosa ni un sol castellanisme o bé alguna proposició que us dugui un rast afrancesat en la seva construcció. Els escrits d'aquest escriptor assoleixen una perfecció, ultra literària, catalaníssima. I, encara, un altre mèrit –i ja són tres–: que us escrigui una novel·la com *Una mena d'amor*,⁴³ bonica per on la mireu –potser no és prou escaient, l'elogi, però ens ha sortit així– amb certs passatges que, de no ser escrits per un novel·lista de la finor literària de Jordana, en Selves⁴⁴ hauria d'intervenir-hi, i el mèrit és –i van quatre– que per mitjà del mot encertat, just, precís, sense caure mai en res matusser, us fa llegir i més d'un cop; i en Selves s'ha de quedar a casa. Sé, que jo no sóc qui per parlar-ne, perquè d'elogiar, tot i que una cosa s'ho valgui, no en sé. Sí que em plau, però, de comentar, quan el comentari va de veritat.

–Senyor Jordana, unes quantes preguntes per a «CLARISME».

Si diem que és tres cops modest, direm una veritat i no una mentida.

–Heu fet mal fet de triar-me a mi: hi ha molts d'altres més interessants que no jo.

–(Ai, ai, ai!) Doncs, jo us trobo molt interessant i m'heu de contestar les preguntes, si no ara, un altre dia que us vingui millor.

–Fem una cosa?

–Què?

–M'escriviu les preguntes, les envieu a «L'Opinió», i jo us les contestaré.

42. La secció *Cada dia un raig* de C. A. Jordana aparegué diàriament a «L'Opinió», a primera plana, entre el 19-III-1933 i el 19-V-1934.

43. Cèsar August JORDANA, *Una mena d'amor* (Badalona, Edicions Proa, 1931).

44. Es refereix a Joan Selves i Carner (1899 - 1934), comissari general d'ordre públic i governador general de Catalunya, que el setembre de 1933 havia iniciat una campanya moralitzadora que comportà la clausura de cafès-concert i la retirada de literatura pornogràfica de les llibreries.

—No m'agrada... —ara em sembla que s'enfada.

—Doncs, pregunteu... —una mica condescendent.

—Ara no sé què preguntar. Expliqueu-me...

—Això no és preguntar!

—Si comenceu així, no sabré acabar. —Riu; jo ho faig veure; però em recordo del que ha dit el porter i, com que és cert, pregunto més o menys tranquil·la, una mica desconcertada; sense gaire esma de preguntar. Crec temibles els humoristes i pensar què deu pensar no em deixa amb ànim de lligar els pensaments. A quina edat vau començar d'escriure? —aquesta pregunta m'és tan familiar, que em fa l'efecte que té cames i surt sola. Somriu una mica.

—A nou anys, ja feia comèdies.

—Sí, però... escriure, quan?

—A nou anys escrivia comèdies! —Em mira, admirat de la meua gran traça a entendre les coses al revés.

—I què?

—Oh! agradaven molt... als de casa meua.

—Expliqueu-me'n alguna. —Ara el senyor Jordana obre molts els ulls. Haveu d'explicar-me'n una.

—Doncs, veureu que... em penso que això no té cap interès... i que no me'n recordaré.

—Sí que en té: expliqueu! —em torno valenta.

—Doncs em sembla que... ve-li-aquí que una vegada... Vós sou Hari-Hara?⁴⁵ —pregunta de sobte.

—No... —espantada.

—No sé... l'estil aquell i l'estil d'un cert llibre, i d'un cert conte...

—No, no...

—És estrany... —riu.

45. Hari-Hara és el pseudònim d'un col·laborador de «Clarisme» que signa les seccions satíriques *Anti-be* —anti «El Be Negre»— i *Ta-bola*. Jordana s'hi refereix perquè ha estat motiu de caricaturització a la secció de Hari-Hara diverses vegades (cf. esp. HARI-HARA, *Com han passat l'estiu alguns dels nostres intel·lectuals*, «Clarisme», 2, 16-X-1933). No ens consta qui s'amagava exactament darrere aquest pseudònim; és probable que fos un pseudònim col·lectiu d'alguns dels redactors de «Clarisme», entre els quals la mateixa Rodoreda.

—I vos no sou un tal Arnau Belcaire i un tal Pere Estrany?...⁴⁶ em recordo d'un cert *Joc de Dames*... d'una mena de barreja...

—Misteris de l'ofici... —defuig.

—Doncs, deixem-los tranquils... I no heu escrit mai més comèdies?

—Amb aquelles ja en vaig tenir prou.

—I us va ésser difícil de fer-vos publicar articles?

—No. Me'n va publicar en López-Picó a «La Revista», en Carner a «La Publicitat», en Rovira i Virgili a...

—I novel·les?

—La primera me la vaig publicar jo; després d'haver-ne escrites unes quantes.

—En tenui en preparació? Vull dir si n'escriuiu cap.

—Sempre, els qui escrivim, en tenim quatre o cinc de començades, però...

—Per què no les acabeu?

—Em manca trobar temps, que és el més essencial i, després, editor, que també ho és.

Jordana té una infinitat de traduccions de l'anglès: *Teresa dels Ubervilles*, de T. Hardy; *Mrs. Dalloway*, de Virginia Woolf; *Fi de jornada*, de Sherrif i Bartlett; *L'amor i Mr. Lewisham*, de H. G. Wells, traduccions de Shakespeare⁴⁷ i novel·les d'ell, la primera —si la memòria no ens falla—, *Quatre venjances*;⁴⁸ després, *El collar de la Núria*,⁴⁹ *L'incest*⁵⁰ i d'altres, la darrera de les quals és *Una mena d'amor*, que optava al Crexells de l'any passat.⁵¹

46. Pseudònims de C. A. Jordana.

47. *Teresa dels Ubervilles* (Badalona, Edicions Proa, 1929); *Mrs. Dalloway* (id. 1930); *Fi de jornada* (id. 1930); *L'amor i Mr. Lewisham* (id. 1930). Pel que fa a Shakespeare, en traduí *Machbeth*; *Juli Cèsar*; *Antoni i Cleopatra*; *La tempestat*; *L'amansiment de la fera*; *Els cavallers de Verona*; *Troïlus i Cressida*; *Timó d'Atenes*, editades a Edicions Barcino entre 1928 i 1932.

48. *Quatre venjances* (Barcelona, Llibreria Nacional Catalana, 1923) és, en efecte, la primera publicació de Jordana.

49. Cèsar August JORDANA, *El collar de la Núria* (Barcelona, Editorial Mentora, 1927).

50. *L'incest* a l'original. Cèsar August JORDANA, *L'incest* (Reus, Edicions El Camp, 1927).

51. Cf. nota 13.

—I com és que el vostre *Una mena d'amor*, tan excellent, no trobà millor acollida? —El senyor Jordana s'esquitlla. I com és que premiaren la *Vida privada* i no les *Terres de l'Ebre*! —ara s'esquitlla més, sorprèn, en-sembla, de sentir-me anomenar un premi per a dues novel·les—. I com heu aconseguit un domini tan perfecte del català?

Ara ens parla de paciència, i de procurar crear només en un sol idioma, únic sistema per a reeixir plenament en el propi. Ens parla de les seves activitats a «L'Opinió», de la pàgina de l'estranger, de la qual té cura, de les traduccions, de l'Antologia, a la pàgina de les lletres, i de la feina de refer estils, car hom no es troba sempre amb les proses magnífiques d'escriptors com Riba i Carner; després la feina de les correccions a la Generalitat...

—I la guerra entre els del «Be» i els de «La Humanitat»?⁵²

Ara sí que s'impacienta i comprenc que per a ell n'hi ha prou i massa. M'acomio. Li dic:

—Abans he preguntat al porter: «que fa por el senyor Jordana?» I ha dit: «No: és molt agradable i molt simpàtic». I veig que té raó.

—Oh, perquè duc les ulleres blanques! Si m'hagués posat les negres, fins i tot les criatures espanto.

I riu d'allò més de gust. Encaixem.

—Com que em feu por, per allò que us he dit abans de l'Hari-Hara, us dedicaré un «raig» i faré que desfaci tot allò que direu de mi. Aquell estil...

Ara sí que l'he feta bona! —penso mentre el senyor Jordana se'n va cap a dintre l'Ateneu. Tan poc que he preguntat, tanta por que he tingut, un interviu tan dolent que he fet i encara el senyor Jordana obsessionat, sense raó, pel nom d'Hari-Hara, em desfarà la feina. Jo, que he passat nits de la meva vida cercant de solucionar el gran misteri del per què he vingut a aquest món, sense aconseguir el meu propòsit, ara, en aquest moment —per allò de «quan menys t'ho esperes salta la llebre»— n'acabo de treure l'entrellat. Hi he vingut perquè C. A. Jordana, molt amablement, molt simpàticament i ben humorísticament, es rigué una mica de mi.

52. «El Be Negre» era pròxim a Acció Catalana Republicana, mentre que «La Humanitat» era l'òrgan d'Esquerra Republicana de Catalunya.

De fet, l'interviu amb C. A. Jordana, seguint l'ordre cronològic, havia de ser el primer a publicar; però el senyor Jordana fou tan amable que ens digué que ja ens enviaria la seva fotografia i és el cas que no ens l'ha enviada ni hem pogut aconseguir-la per cap altre cantó. I, bons xicots com som, publiquem l'interviu tal com el veieu.⁵³

UNA ESTONA DE CONVERSA AMB MIQUEL LLOR⁵⁴

La mà, força blanca, de dits llargs i ossuts, gira amb seguretat els fulls de paper. De tant en tant, apuntala les ulleres, sense que aquest detall interrompi la lectura. Passen els dos amics, l'un més jove que no l'altre, junt amb la protagonista de la nova novel·la de Miquel Llor; uns instants romanen quietes, com enganxats en l'aire, amb llurs pensaments i llurs sensacions...

S'ha acabat; suren, encara, els darrers mots de la lectura. Mentre mans femenines encaixen amb les del novel·lista, mentre s'aboquen felicitacions, ens ve el record de *Laura*; d'un ibis brodat a les cortines; dels «canteranos» de les àvies, dels mobles solemnials, tresors ignorats de la vella mestressa Muntanyola, de la dolçor de l'estança que fa acollidora el llum color de mel, de la fràgil tassa de porcellana transparent, de les marqueteries florides de vori i nacre, dels amors honestament il·lícits de la barcelonina, maridada amb l'hereu voluntariós i aspre, amb aquell Pere Gifreda, el record del qual, la soledat de les «Aulines» idealitza... i, damunt de tot, com un «leit-motiv», inigualable de bellesa, l'obsessió de la boira que volta la ciutat dels sants, compassiva, emparadora de les seves misèries.

—L'altre dia vaig assistir a la lectura de la seva novel·la al Lyceum Club⁵⁵ i no en recordo el títol.

53. O sigui, sense cap mena de retrat de l'entrevistat com és habitual a les entrevistes de «Clarisme».

54. «Clarisme», 8 (9-XII-1933), p. 2.

55. Sobre les activitats del Lyceum Club, cf. Enric GALLÉN, *La vida teatral de la Primera Guerra Mundial fins a la guerra civil*, dins Riquer, COMAS, MOLAS, *Història de la literatura catalana*, vol. IX (Barcelona, Ed. Ariel, 1987), ps. 413-429.

Somriu una mica, benèvolament. Ens acull amable. Enraona baix, seguit; el llum, força enlaire, fa més pàllid el rostre, més blanques les mans.

—No sé... dubto, entre *L'oreig al desert* i *Tres i no res*.⁵⁶ L'editor em demana un títol suggestiu... no m'he ben decidit encara, i és que quan ja et creus tenir-lo, no et sembla cap altre prou adient. *Tres i no res* em fa l'efecte de massa xiroi i d'una dita bon xic vulgar; si Maria Teresa Vernet no tingués una novella amb el títol de *Presó oberta*, potser m'hauria decantat per aquest... potser canviant-lo una mica...

—I teatre, no n'escriviu?

—Sí... també —assenteix satisfet. Tinc, a la Generalitat, *Núvols*,⁵⁷ que l'any passat obtingué set vots a l'Ignasi Iglésias... però no s'havia representat; en canvi *L'Hostal de la Glòria*, d'en Sagarra, havia assolit força èxits.⁵⁸ Però tal com està el teatre català és un doldre. Tot i creure que es trobarà una solució.

—Oi que no heu col·laborat a periòdics ni revistes, amb articles ni contes?

—No. Ara que no sé qui s'ha empescat que sóc redactor del «Be Negre» —riu, l'autor de *Tàntal*,⁵⁹ no sé d'on ha sortit aquesta asseveració.

—És cert el que em digué Esclasans, que us sorprenguéreu que fos concedit el Crexells a la vostra *Laura*?⁶⁰

—Tant com cert... el fet de dur una novella al premi ja suposa, en part, que hom hi aspira, tot i preparar-se a acceptar el fall...

—Com se us van declarar les afeccions literàries?

Fa memòria. Li resulta difícil de precisar.

—Em sembla que era cap allà l'any divuit. Un amic va dir-me que jo tenia pasta d'escriptor. Em va sorprendre. Però les paraules no van deixar-

56. La novel·la es publicà amb el títol de *L'oreig al desert* (Barcelona, Llibreria Catalònia, 1934).

57. No ens consta que s'edités ni es representés mai.

58. *L'hostal de la Glòria* de Josep M. de Sagarra s'estrenà al Romea el 1931 i fou premi Ignasi Iglésias 1932.

59. Miquel LLOR, *Tàntal* (Badalona, Edicions Proa, 1928).

60. Cf. entrevista amb Agustí Esclasans. *Laura a la ciutat dels sants* fou publicada a Badalona, Edicions Proa, 1931.

me; s'anaren clavant. Escriure? Vaig trobar-me sense noció de cap mena sobre literatura catalana. Havia llegit els clàssics castellans, però ignorava tot el d'ací. Ni sabia escriure en català. Àdhuc tot el rebombori que en aquella època va produir-se al voltant del cas Eugeni d'Ors va passar-me per alt, car estava completament apartat de tot. Després, vaig començar a llegir els nostres clàssics: Ramon Llull, Bernat Metge... Aleshores, a fi d'aprendre el català, vaig assistir a uns cursos de literatura catalana a la Generalitat, i vaig començar a fer exercicis, per tal de fer pràctiques sobre converses, per ensinistrar-se una mica... per anar provant... Quan un dia, amb aquells exercicis que s'havien convertit en contes —sense intenció per part meva— un amic va estirar-me cap a un editor. «Impossible de publicar-li res, perquè tinc una gran abundor d'original; almenys fins d'ací dos o tres anys...» Al cap de quinze dies, l'amic em vingué amb la nova que l'aplec de contes s'estava component per a convertir-se en un llibre. Fou *Història grisa*.⁶¹ De fet, però, un llibre va revelar-me el català. Una lectura de *Cançons d'Abril i de Novembre*, d'En Sagarra.

—Teniu novella al Crexells?

—No. Fa pocs anys que van concedir-me'l, i fins d'ací uns quants més no puc optar-hi. Però d'ací aleshores... ja n'estic preparant una.

—Títol? Perquè, segons sembla, és força interessant saber-lo...

—No sé encara què faré, però ara com ara tinc pensat el de *Passeig de Gràcia-Carrer del Cid*,⁶² amb guió al mig —diu, en veure'ns apuntar-ho. Calla el temps d'escriure nosaltres; continua: —Serà una medalla de dues cares. En ella efectuo un canvi. Les meves novel·les, fins ara, per bé que hom hagi parlat tant de l'ambient, han estat novel·les purament psicològiques; en aquesta, però, hi haurà anècdota, com és natural, encara que hi serà mínima. Faré novella narrativa o d'exterior, i penso ésser ben fidel a dur-hi dos bocins de Barcelona, que és el que en la novella catalana ens manca més. Si continuem com ara, què en quedarà, quin record en tindrem de la nostra ciutat? Crec que cal fer-ne esment i a això vaig. El barri

61. Miquel LLOR, *Història grisa* (Barcelona, Llibreria Catalònia, 1925).

62. Llor no publicà cap novella amb aquest títol. Caldria estudiar si part del material d'aquesta novella li serví per a *Joc d'infants* (Barcelona, Editorial Ancora, 1950).

cinquè ha estat un cau pròdig en literatura, però no s'ha tractat encara sota l'aspecte que cal: o s'hi ha fet tragèdia o massa broma, sense encertar el to de normalitat que jo penso donar-li. Estic molt documentat i penso reeixir... He tingut converses amb lladres, amb pistolers... —davant del nostre posat d'admiració, Miquel Llor, somriu amable—, he parlat molt amb una xicota que havia estat monja, que s'enamorà i va casar-s'hi, amb un pistolero, el qual es va regenerar, i que m'ha proporcionat força dades interessants... Ara estic estudiant el Passeig de Gràcia: aquesta gent elegant arcebrada darrera del mot aristocràcia... no d'una manera com Rusiñol en *Gente bien*, perquè no sento el fer broma, com tampoc en forma de doctrina, que mai no faré, sinó senzillament tal com és.

—Sou casat?

—No —ens mira amb una certa ironia— i a aquestes altures... tinc trenta-vuit anys... —Recordem que el dia de la lectura al Lyceum Club, una xicota va preguntar-li per l'acabament de la novel·la, car no el llegí. L'autor es va limitar a explicar que era un final optimista. Aleshores, la xicota insistí. «Però quina solució tindrà el conflicte que fins ara es planteja?» «Solució? —contestà una altra—, doncs un casament.» Els ulls es fitaren en Miquel Llor, per tal de veure si podien endevinar. Ell respongué, rient: «Això creuen que seria una solució?»

—Us és difícil escriure?

—No és fàcil. Primer cal concebre: després desenrotllar tot allò que, de fet, ja existeix; però el trasllat del pensament al paper és lent.

—Quant de temps va estar per escriure la vostra ideal *Laura*?

—Potser un any...

Se'm fa costerut de fer la pregunta, però la faig; no sé per què, aquesta, a mi, m'interessa molt.

—Ha existit la «Laura» o és un personatge completament imaginari?

—La «Laura»? Li ho explicaré. La meua àvia es deia Esperança —com la meua germana—, era una dona —tal com jo l'he coneguda a través d'explicacions de la meua mare, de les quals sempre havia servat el record— molt interessant: d'una sensibilitat exquisida, intelligent, culta, bellíssima. Filla de terra de mar, empordanesa, cor obert i noble. La gent de terra endins són diferent, més adusts, més reclosos dintre d'ells mateixos. El temperament de la meua àvia sorprenué al poble on, pel seu casament anà a

parar. La gent, les amistats, s'esborronaven. «Una dona que llegeix, Verge Santíssima! I en francès! Una dona que va a missa recalcada del braç del marit, que té cura d'aparèixer sempre ben vestida... no pot ésser res de bo.» I és que certes coses —afegeix Llor—, segons on, es paguen cares. És clar que la «Laura» és diferent. Però els trets més essencials són els de l'àvia; quan a la plaça del poble, aquella plaça tan bonica que hi feien un cop l'any corregudes de braus, quan els balcons s'atapeïen de gent i damunt dels caps femenins lluïen les mantellines de randa, ella s'apartava de la festa, fugia quietament del balcó, recollidament... li desplaïa l'espectacle. Se li va morir un fill i va arrecerar-se en el seu dolor. Sense planys, sense queixes, ni llàgrimes, almenys davant de la gent; cregueren que no l'estimava... L'acabament de la seva vida no té res a veure amb el de la novella, ni moltes coses hi pertanyen, com és natural. Va morir entre els seus. En *Laura a la ciutat dels sants*, vaig voler dibuixar, de la meva àvia, tota la seva finor, tota la seva dolcesa. La protagonista era meva i em calgué col·locar-la en un marc, amb unes quantes anècdotes que vaig recollir justament d'allà on les coneixia. Com si n'hagués conegudes d'una altra banda, d'allà les hauria recollides. Una comarca de Catalunya s'hi cregué al·ludida, i aixecà el crit al cel. Pocs llibres hi entren, tot just tres o quatre exemplars de cada novella. De la *Laura* n'hi entraren quatre-cents; això és una prova de la curiositat que desvetllà, i a la biblioteca de la ciutat —que sense jo anomenar es reconegué— a les noies joves se'ls priva la lectura del meu llibre per creure-la massa avançada; i és que en el fons, encara que s'hagi modernitzat, encara que tingui electricitat, i altres novetats d'aquestes, continua essent el que fou en temps de la meva àvia. Una ciutat de falsos sants, embolcallada de boira.⁶³

PARLANT AMB MARIA TERESA VERNET⁶⁴

Avui em cal dir alguna cosa d'una dona, i contar el que aquesta m'ha dit. Vull creure-ho fàcil, però se'm fa difícil. Fer un elogi a un home costa

63. Vegeu M. P. JORDÀ, «*Laura a la ciutat dels sants: realitat i ficció*», «Estudios Escénicos», 20 (novembre de 1974), ps. 47-59; i Elias VALVERDE I LLOR, *Evocació biogràfica de Miquel Llor* (Barcelona, Editorial Pòrtic, 1983), ps. 32-33.

64. «Clarisme», 9 (16-XII-1933), p. 2.

poc. De seguida estan contents. Però a una dona... —i novel·lista encara!— val a dir intel·ligent, astuta, feta a analitzar, a endevinar, a teixir...

Dius a un home: «sou molt agradable...», i s'ho creu; o, almenys, té la galanteria tan ben ensinistrada que et deixa convençuda d'haver-lo convençut. En canvi, ho dius a una dona, i, si no se't posa a riure irònicament, et deixa la sensació que allò que has dit et valia més haver-ho callat, pel senzill motiu que no és cregut... Bé, això és perdre el temps. Escriure per a no dir res, és bo per al qui escriu, mai no ho és per a aquell qui llegeix; i això fa que jo cregui que aquells que em llegeixen pensin: «Per què escriu?», però he de fugir de pensar el que pensem i creure que ningú no pensa res. Detesto els escriptors que volen fer el graciós, i sembla que jo vulgui fer-lo. Prou!

Diguin el que vulguin, no hi ha dones com les catalanes. (Jo no dic què sóc.) Una dona catalana té, damunt de les altres, la superioritat de la franquesa, de la simpatia i del seny. Seny català, apte per a fer tirallongues inacabables de literatura, però que existeix i és un fet; i el que existeix no es pot negar, si hom, prou escrupolós amb el que s'anomena consciència, no vol incórrer en pecat de mentida.

Per això, perquè és catalana i barcelonina, m'ha simpatitzat Maria Teresa Vernet; i si la simpatia, especialment entre persones del mateix sexe, és recíproca, ja no cal dir com estic de satisfeta.

Però val més acabar i començar la conversa, perquè avui, vaig per on no hauria d'anar.

—...barcelonina, sí... però enamorada del Camp de Tarragona. El meu pare n'és fill, i, perquè és la terra del meu pare m'hi lliguen una colla de lligams difícils de desfer.

—Així us agrada la vida de fora...

—Oh, no! —talla de pressa— anar-hi a tot estirar dues mesades... després tornar.

Té el rostre expressiu i uns ulls foscs de mirada noble. Jo havia llegit de Maria Teresa Vernet alguna apreciació sobre la seva persona, en interviews publicats no recordo on, en els quals es feia esment de la seva figura, del seu vestir passat de moda, del seu aire de noia d'altre temps... i res més allunyat de la veritat. El fet d'una noia no maquillar-se, enlloc de fer-me-la

creure més endarrerida, em fa adonar de com és d'avançada i de com es refia d'atraure no per quatre untets més o menys ben repartits, sinó per la seva personalitat i per la seva gràcia i, si no he encertat el mot i la veritat és que no es «refia» de res, encara més interessant; és fugir de prejudicis i anhels, en el fons amb un caire ridícul, que, qui els venç, es supera.

No hi ha, en Maria Teresa Vernet, ni un rastre de carrincloneria, i dic tot això ben espontàniament; no voldria que semblés elogi el que crec cert, perquè acostumo, el que no sento, a callar-ho. I m'indigna que la gent no vegi les coses tal com són, puix que no hi ha res tan agradable, enmig de tanta banalitat com corre pel món, de trobar una persona amb sentit comú i plena de naturalitat, que és, de totes, la millor gràcia. Catalaneta havia d'ésser!

—Fadrina?

—Sí.

—I què penseu del matrimoni?

—M'agrada... crec que està molt bé... però, a la meua manera de veure, crec que és un error tal com, encara avui, està instituïda la família: amb l'egoisme com a base, com a puntal més ferm. Jo crec que hauria d'haver-hi més llibertat, junt amb una educació proporcionadora d'una major responsabilitat. I no parlo per a mi, perquè els meus pares han estat, i són, prou liberals amb mi. No obstant, tots haurien (o hauríem si mai em toca el torn) de fer-nos càrrec que el fill té una vida pròpia i independent, que reclama per a ell, i no voler-ho creure així és un error que mena a sofriments i a disgusts innecessaris que, amb comprensió, es podrien evitar...

—...?

—Què m'empenyé a escriure? Potser un motiu sentimental...

—...?

—Des de quant ençà? Doncs de petita, al col·legi, ja escrivia versos. Dolents. Però n'escrivia. Després alguna altra cosa... Però el meu primer escrit, en forma de novel·la curta, el vaig enviar a un concurs: no va treure el primer premi, però fou escollit entre els treballs que es van publicar. Es deia *Maria Dolors* i el publicà la «Novel·la d'Ara». ⁶⁵ Jo tenia, aleshores, divuit o dinou anys... en fa molts.

65. Maria Teresa VERNET, *Maria Dolors* (Barcelona, La Novel·la d'Ara, 1926).

Em miro Maria Teresa Vernet i, davant del mot *molts* no goso dir-li que en fa pocs; continua:

—Va seguir a la primera, *Amor silenciosa*,⁶⁶ que va publicar un editor que va plegar i, més endavant, la Proa m'acceptà *Eulàlia*.⁶⁷ Ja sempre més, la Proa m'ha anat editant...

—*Final i preludi*, sortirà aviat? —Mentre escric això, després de la conversa, tinc *Final i preludi*⁶⁸ al meu costat, disposada a acabar d'escriure per tal de començar a llegir-lo.

—Sí, ja fa deu dies ben bé, que vaig acabar de fer les darreres correccions i m'estranya que encara no estigui a la venda.

—És feixuc oi, de corregir?

—Molt. Però, segons per a quines novel·les, em plau. No cal dir que, cada novel·la cal escriure-la dues o tres vegades; però aquelles en les quals l'assumpte admet una prosa florida, m'és un plaer de retocar passatges. Ara mateix en tinc una altra d'escripta, que fins a l'estiu segurament no sortirà, i ja espero amb il·lusió arreglar-la.

—Quins divertiments us plauen?

—Jo no entenc per divertiments el que la gent acostuma a anomenar així. Dir «vaig a divertir-me», no em significa res. He provat d'anar a tes, i sempre n'he sortit avorrida...

—Potser per no saber de ballar... —s'il·lumina el rostre de Maria Teresa.

—Sí; m'agrada i en sé, de ballar... però a fora... al poble... els balls de festa major m'entusiasmen! —Posa tanta de vehemència en els darrers mots, que jo ja veig tota una desfilada de llustrines verdes, de músics roigs i suats, de canalla avalotadora, de coets fins que fugen, encís de boques obertes i d'estels meravellats. Però els balls d'ací... —segueix— amb quatre nens clenxinats i lluent i buits com una carabassa... També m'agrada molt la música. Tocar el piano, tot i creure que no he nascut per a pianista.

66. Maria Teresa VERNET, *Amor silenciosa* (Barcelona, Central Catalana de Publicacions, 1927).

67. Maria Teresa VERNET, *Eulàlia* (Badalona, Edicions Proa, 1928).

68. Maria Teresa VERNET, *Final i preludi* (Badalona, Edicions Proa, 1933).

Els dits no em són prou obedients... i m'agrada el vent. Molt! —sembla que se'l senti a la cara. Un hivern vam anar a Tarragona. El dia era clar i el cel net i la mar molt blava... Jo no crec que, després de la mar de Grècia, hi hagi cap altra mar d'una blavor tan intensa com la mar de Tarragona —li lluu l'entusiasme als ulls. A la meva mare, el vent l'esporgueix; però aquell dia, vam sortir de casa camí enllà; ens arrecerarem a un marge i estiguérem estona i més estona mirant la mar de lluny; després tornàrem per la carena de les muntanyes; fou una sortida inoblidable, amb la ventada freda com neu, espetegant...

—Única filla?

—Única filla.

—Quina sort!

—Per què?

—Tenir germans és causa, de vegades, de picabaralles i gelosies, per les preferències que els pares puguin demostrar.

—Doncs m'hauria agradat de tenir un germà.

—Sí, però els germans, segons he sentit a dir, tenen la germana com una nosa que els pares els enganxen al costat.

—Però les germanes saben més de la vida. Tenim amb qui enraonar, amb qui discutir, si voleu... però tenim una companyia.

—Mentre no hi ha una promesa que ho esguerri.

—I si la qui té promès és la germana?

—També és una raó. Decididament voler treure l'entrellat de certes coses és inútil.

Fa de bon riure amb Maria Teresa Vernet; avui, una de les primeres figures en la contemporània novella femenina; i de la joventut de la qual podem esperar més que molt.

UNA ESTONA, I MÉS, PARLANT
AMB TOMÀS ROIG I LLOP ⁶⁹

Diuen que el defecte més gros dels catalans és la sorruderia. Diuen que els catalans desconeixem la polidesa. Diuen que l'educació ens ve gran i que, de malcriats, Catalunya n'és plena.

Hi ha gent tan curta de gambals que té el costum de, tot el que sap o creu saber, generalitzar-ho. A tots aquests jo els aconsellaria la coneixença de Tomàs Roig i Llop, i aleshores escamparien a tots quatre vents tot el contrari del que creuen o diuen, i ens deixarien, de bona gent, que fins els qui no ho són se'n gaudirien [*sic*].

He fet coneixença amb Tomàs Roig i Llop, mitjançant una colla de lletres, a través de les quals s'ha establert un corrent de simpatia i d'una conversa per telèfon d'allò més reveladora de com jo vaig pel món: a les palpentes. No acostumo a explicar-ho, però com que se m'ha descobert... Si no és Sant Pere o Sant Joan no sé mai quan s'escauen els altres Sants, i el dia de Sant Tomàs jo ignorava que ho fos. Vaig saber-ho quan, en telefonar «¿Quin dia teniu uns moments disponibles per a fer conversa?», el senyor Roig i Llop va dir-me: «Vingui, que avui celebro el meu Sant; li presentaré la meva muller i tota una colla de gent de lletres; serà molt ben rebuda i molt ben acollida.» Vaig tenir esma de demanar perdó pel fet d'ignorar quin dia vivia i quin Sant li corresponia (al dia) i, de passada, desitjar-li (a Roig i Llop) felicitats, dir-li que m'era impossible per excés de feina el que em proposava, i que a l'endemà si a ell li semblava bé enraonariem... així ho vaig fer.

Tomàs Roig i Llop, advocat, director de la revista «Catalunya Ràdio», és el conreador d'un art —perquè art cal per a fer el que fa— desconegut gairebé ací; autor de les *Siluetes epigramàtiques*, s'ha creat un prestigi entre els intel·lectuals de Catalunya. Ha escrit uns quants llibres que el revelen com a bon novel·lista, i es proposa excel·lir amb una novel·la d'envergadura que vol enllestir aviat.

Mentre espero que vingui, ja que no és a casa, i jo m'he avançat a l'hora assenyalada perquè no pugui ningú dir que les dones som regasseres,

69. «Clarisme», 12 (6-I-1934), p. 2.

i que sempre arribem a misses dites, faig conversa amb la seva muller.⁷⁰

Parlem de criatures —ella té una menudeta de tretze mesos que ja camina fent tentines i que té una traça admirable a no dormir gaire a les nits— i de novel·les. Ens surt un mutu elogi a *Laura a la ciutat dels sants* de Miquel Llor.

—No crec que en llegir el llibre cap home sigui capaç de comprendre tota la dolçor del temperament de «Laura». És de les novel·les catalanes, situant-me al lloc que em correspon de lectora, més boniques que he llegit.
—Coincidim.

L'arribada de Tomàs Roig i Llop trenca la conversa.

Amb els ulls menuts dintre les ulleres esplèndides, els braços recalcats damunt dels genolls, les mans creuades i el cos avançat, em parla de la seva veneració per al poeta excels que fou Maragall.

—Tinc una memòria força refractària a recordar poesies; no obstant, puc dir que recordo totes les de Maragall... per a mi ha estat el poeta màxim de Catalunya; l'home que, quan li convingué, trencà regles, i es lliurà, es deixà emportar per la seva inspiració. L'admiro. Sóc un entusiasta fervent de l'home i del gran poeta que fou Maragall. També, Jacint Verdaguer...

—D'on sou fill?

—Hi ha la creença o existeix l'equívoc que sóc gironí i res menys cert. He viscut catorze anys de la meua vida a Girona, on vaig anar a raure quan comptava un any. Però sóc barceloní.

Sortim a parlar de novel·listes i de llurs novel·les.

Jo trec paper i llapis per tal de no oblidar noms. (No crec que el que jo escric mereixi estilogràfica.) Per això dic:

—Aquest llapis fa joc amb el meu cervell. És curt, esquifit...

—Si sabia què fa la meua muller amb els llapis... —la senyora Roig i Llop no tem el que el marit dirà, sinó el que jo escriuré quan seré a casa, però com que és molt simpàtica, no temo cap reny—. M'ha calgut comprar llapis d'aquests de mines perquè els de fusta se'ls menja del capdamunt... Doncs, continuant, de novel·listes em plauen Thomas Hardy, autor de *Teresa dels Ubervilles*, del qual m'agrada molt *Un parell d'ulls blaus*; després Baring... Maurice Baring... crec un bon novel·lista, un gran novel·

70. Albina Fransitorra.

lista, Balzac, a desgrat de tot el que pugui objectar-se-li i, en grau elevadíssim, Stendhal: *El roig i el negre*, *La cartoixa de Parma*... Quan era més jove, he arribat a fer bots que gairebé m'han fet tocar de cap al sostre en llegir passatges de les novel·les d'Stendhal que m'han entusiasmat; és l'home —afegeix— que, si hom no en sabia, només llegint-lo, ensenyaria d'estimar. També m'agraden els russos: Tolstoj, Txèkov...

—Dostojevskij... —interromp la seva muller, en veure'l fer memòria.

—No —ràpid. Em desplaui tot el que té un cert aire de grandiositat. M'esdevé com amb la música, que no em diu res Wagner. Ha suscitat indignació entre amics meus wagnerians la meua apreciació, però no sé què fer-hi; en canvi no puc dir igual de Schubert, de Schumann, de Mozart... Tornant als novel·listes, m'agrada, ultra els esmentats, Andreiev; els seus *Set penjats* són un gran estudi psicològic; les sensacions dels set condemnats a mort sorpresos pel novel·lista amb llurs pensaments, mentre es va apropant l'hora de la condemna, m'han fet molt efecte cada cop que els he llegits. D'entre els catalans, he d'honorar els qui han estat els meus mestres: Ruyra, Víctor Català, i Bertrana. Més noms: Miquel Llor; i, d'entre els joves, Espriu, novel·lista; Joan Mínguez; Maria Perpinyà: una poetessa filla de l'Empordà, amb una força emotiva i una empena formidables. —Encara ens fa l'elogi de Carme Montoriol, de Maria Teresa Vernet... surt el nom de Jordana i de la seva novel·la *Una mena d'amor*, que Roig i Llop, tot i confessar-se realista, considera massa realista.

—Jordana, o el «gran galàpat» com jo l'anomeno; ja ho pot fer constar —afegeix—, no he entès el per què de l'antipatia que té a l'amic Saltor i a mi. Fa poc temps, que ens va dedicar un raig ⁷¹ en el qual ens deixava molt ben parats; ens va dir...

—... Lleigs —acaba la muller de Roig i Llop, rient. Jo, en un home, ho crec una qualitat en comptes d'un defecte.

—... Jordana —continua— trenca el motlle dels autors catalans, barreja de romanticisme i realisme. Té un escriure cru, agre, mancat en absolut d'emotivitat. És un home que, indiscutiblement, ha ensenyat a través de la seva obra a ben escriure, perquè en sap, però això no lleva fredor a tot el que surt de la seva ploma.

71. Es refereix a l'article de Jornada *Una idea per a la Lliga* («L'Opinió», 20-X-1933).

A través de les paraules de Roig i Llop es traslluu la gran simpatia —en aquest cas mútua— que sent per al simpàtic rajador de «L'Opinió», que respon a l'harmonios nom de Jordana. Es trenca el fil de la conversa.

—Se'm demana una novella. Quasi tots els que han fet la crítica de les meves *Siluetes epigramàtiques*,⁷² em demanen una novella... i el cas és que ja l'estic escrivint. Està inspirada en un aplec de records d'infantesa, dels anys passats a Girona on, per cert, m'havien esdevingut moltes coses interessants degut al fet que jo he estat força cercabregues, d'un caràcter fàcilment irritable... geniüt. —Voleu dir? Els anys, però, m'han amansit i m'adono que estic perdent aquella gran ironia amb què, abans, veia totes les coses. La novella — diu aquest escriptor apassionat per un diàleg que es va convertint en monòleg— segurament que durà el títol: *El cor del diable*.⁷³ Hi tinc fe. Jo, escriptor profundament catòlic, escric una novella realista, i amb intenció al Crexells de l'any que ve; ara ve a tomb una anècdota. Fa anys, una colla d'escriptors es va emprendre la tasca d'editar un meu llibre. Abans, però, tots plegats van creure convenient que el llegís un jesuïta per si el creia viable, i esdevingué que, no recordo per què, no el va poder llegir. Aleshores, una persona, amb dots de gran moralista, s'encarregà de la lectura i tingué la paciència, per tots conceptes admirable, de fer una llista ben completa de les escenes d'amor i de les vegades que els protagonistes es besaven durant el transcurs de l'obra. Fou una gran feina. Els qui havien d'editar-la s'esbalaïren... a darrera hora anà a raure a mans d'un sacerdot; la va trobar molt rebé i digué que no calia pas suprimir-ne res. La va editar l'Editorial Políglota.⁷⁴

—No cal comentari.

—I com escrivireu les vostres *Siluetes*?

—Primer he de fer constar que dec a Víctor Català, amb qui m'uneix

72. Tomàs ROIG I LLOP, *Siluetes epigramàtiques* (Barcelona, Llibreria Verdaguer, 1933).

73. D'*El cor del diable* en diu a les memòries: «Que després s'havia de convertir en una novel·leta, encara inèdita, de primer amb el títol *També el sol illumina els abismes* i, finalment, *Dues ànimes*.» Tomàs ROIG I LLOP, *Del meu viatge per la vida. Memòries, 1931-1939* (Barcelona, Editorial Pòrtic, 1978), vol. II, p. 245.

74. Es tracta de *Marta la fatídica* (Barcelona, Editorial Políglota, 1932). El sacerdot que l'aprovà finalment era Cebríà Montserrat (cf. *Del meu viatge per la vida, op. cit.*, p. 247).

una bona amistat, un gran agraïment als seus encoratjaments que m'encoratjaren a publicar-les.⁷⁵ Jo no els concedia cap importància...

—Les heu editades vós?

—Sí; l'edició em representà el cost d'unes 2.500 pessetes, i puc dir que, dels quinze exemplars de luxe, no en resta ni un; i que, entre tot plegat, ja he refet les despeses que em va caldre sostreure, en editar el llibre. Doncs, contestant la pregunta anterior, he de dir que comparo l'escriure les *Siluetes* a un tret... a una bala. Si el primer cop erro el blanc, si no surt allò que jo no volia, ja no puc refer. Em cal no pensar-hi més i deixar passar temps... No he pogut fer els retrats ni de Soldevila, ni, pel gran respecte que m'inspirava, d'Ignasi Iglésias, tot i sabent que li hauria plagut. Veig una persona —trobo a tothom semblança amb bèsties—, tinc amics que em temen i creuen que, així que els miro, ja els he arreplegats, i, de vegades, res tan lluny del meu pensament. Com he dit abans, veig una persona i començo a voltar-la, a voltar-la —si l'autor de les *Siluetes* sap el tip de riure que ara em faig amb això del «volt», quedarà astorat—, fins que n'agafo els trets més essencials. N'he escrites àdhuc dintre d'un taxi, i considero modèliques les que, amb menys paraules, expressen més, com per exemple, aquella de Pic i Salaric que fa... «és tan fi, que, si gosava, us serviria el somriure amb safata...», recorda? El de Llimona el vaig fer sense conèixer-lo. Vaig anar a Montjuïc a un homenatge que li dedicaren i ja en vaig tenir prou. Ara que impossibilita en absolut la meua tasca si no conec la veu de la persona. És una de les coses que em dona millor guia... Hi ha qui ha objectat que és una llàstima que no hagi inclòs en el meu primer recull noms més significats entre els que ja hi ha. He d'afegir que penso continuar la meua obra, i que, de *Siluetes*, en faré tres o quatre-centes.⁷⁶ Que els historiadors, el dia de demà, es trobin amb un document. En tinc moltes ja de recollides i n'hi ha que no penso que vegin mai la llum, perquè sé que aquells als quals pertanyen se n'ofendrien.

—És una llàstima —dic jo— perquè cadascú és com és i no ha de doldre

75. Pel que fa a la relació entre Roig i Llop i Víctor Català, vegeu *Dotze cartes de Víctor Català a Tomàs Roig i Llop*, a cura de Jordi CASTELLANOS, «Els Marges», 11 (setembre de 1977), ps. 77-89.

76. Tomàs ROIG I LLOP, *Siluetes epigramàtiques*, volum II (Barcelona, Editorial Aricel, 1952); i *Noves siluetes epigramàtiques* (Barcelona, Editorial Pòrtic, 1971).

la veritat quan aquesta es diu per mitjà d'una caricatura al costat. Ningú no s'ofèn de les caricatures, i a voltes, cal estoïcisme per a pair-les...

—No obstant, dubto.

Si valia el meu consell, jo aconsellaria a Tomàs Roig i Llop que les publicqués les primeres, perquè a ben segur que són les més interessants.

Satisfet de la crítica que el seu llibre ha obtingut, parla de crítics.

—És cert que n'hi ha pocs. Que els autors no ens podem refiar d'una crítica extensa, però ací hi ha uns quants crítics prou capacitats entre els quals compto Agustí Esclasans: ben documentat, sap què té davant dels ulls; Manuel de Montoliu, excellent i sereníssim... en canvi Guansé no em convenç, tot i agrair-li la seva bona intenció; té el defecte que et deixa penjat; m'agrada, si cal, un bon atac —diu això amb fermesa i convicció— i no un estira i arronsa desorientador. Manuel de Montoliu ha estat un bon guia meu i et fa adonar d'allò que un mateix mai no veuria, i aquesta crec que ha d'ésser principalment la tasca del crític: servir de guia i de conseller. Quan una cosa s'ho val, elogi; quan no s'ho val, la veritat. També crec molt intelligent, Rafael Tasis Marca... seria bon crític; boníssim, Carles Riba; però Carles Riba m'ha defraudat. Va començar i es planta al començament del camí. Ha deixat córrer el que ens fa molta falta... també cal esmentar Tomàs Garcés, que ha seguit Carles Riba... però era una mica massa agressiu.

—I què en penseu, de «CLARISME»?

Tomàs Roig i Llop, sincer, respon:

—Que és una mica fluix.

Li faig constar que cal tenir en compte que a «CLARISME» no hi escriuen professionals i que, si cap n'hi havia, li llevaria el to que ara té d'ésser una porta oberta als qui comencen a bregar amb la ploma. Diu:

—Hi ha, a «CLARISME», un bon poeta: Virgili... Virgili...

—...Andorra! —acabo.

—Just. Virgili Andorra.⁷⁷ Jo crec que, si «CLARISME» ens descobreix un bon poeta, ja haurà complert com un home.

77. Es refereix a un dels poetes col·laboradors de «Clarisme», Josep Virgili Andorra, del qual se'n perd la pista a partir d'aquestes col·laboracions.

Es fa molt llarga la conversa. Ens explica, encara, l'alegria immensa que li produí que li editessin el primer llibre, titulat *Facècies*,⁷⁸ que cada dia té la sensació que comença d'escriure i que això fa que no es repeteixi. Dedicava una lloança a Josep Maria López Picó, puntal de literats i intel·lectuals, a les pàgines de «La Revista» del qual, tothom qui escriu, troba bona acollida; ens fa un elogi del pare Miquel d'Esplugues, intercessor influentíssim entre Nostre Senyor i tota mena d'ànimes esgarriades, calaix ple d'acudits, i bon amic seu, i d'un altre amic íntim: Octavi Saltor, junt amb Sant Salvador,⁷⁹ en el qual ha tingut un excel·lent col·laborador en les *Siluetes*.

Només ens cal donar les gràcies a l'autor de *La noia de bronze*⁸⁰ —llibre que Soldevila, en *Què cal llegir*, recomanà— i a la seva muller per llur amabilitat, que desfà el tòpic de la sorruderia que ens atribueixen els qui malparlen dels catalans.

PARLANT AMB CARLES SOLDEVILA⁸¹

*Com vaig conèixer l'autor de Valentina*⁸²

Fa ben bé un any. Em van dir que Carles Soldevila tenia sota la seva direcció la pàgina femenina de «La Rambla». Em van dir, també, que Soldevila era molt atent, molt galant i molt gentil.

Jo, amb aquella mena de basarda que et fa una redacció abans de conèixer-la, per a no pujar-hi, vaig anar a l'Ateneu a veure el senyor Soldevila amb un article a la mà.⁸³

78. Tomàs ROIG I LLOP, *Facècies* (Sabadell, Joan Sallent editor, 1925).

79. Es tracta d'un error, com la mateixa revista aclareix la setmana següent. El dibuixant de les *Siluetes epigramàtiques* era Salvador Mestres i no Sant Salvador.

80. Tomàs ROIG I LLOP, *La noia de bronze* (Barcelona, Llibreria Catalònia, 1927).

81. «Clarisme», 14 (20-I-1934), p. 2.

82. *Valentina* (Barcelona, Llibreria Catalònia, 1933), fou premi Crexells 1933.

83. Rodoreda es refereix al seu article/entrevista *La llar del president de Catalunya. La muller i la filla de Francesc Macià en la intimitat*, «La Rambla», núm. 159 (23-I-1933), p. 5.

El porter de l'Ateneu –el de primeres hores de la tarda– fa una cara de bon home que enamora i té una gràcia, també enamoradora, a dir-te: «El senyor que demana no ha vingut» o «se n'ha anat» o bé «...si vol esperar-lo...» i, en veure que això darrer et plau, et deixa entrar en una sala d'espera, tota senyorívola, encara que la tapisseria de l'encadirat sigui deslluïda, i encara que el rellotge de damunt l'escalafanxes vagi avançat o endarrerit.

Et fa entrar, amable, a la susdita sala, et deixa arran de la porta, i ell fuig corrents cap a l'altre cantó: per art de màgia s'encén el salamó de cristalls que fa lluir el mosaic de quadres grans, grisos, i, de vegades, d'allò més empolegats.

Llavors, tu, que amb la foscor no havies passat del llindar de la porta, amb la il·luminació arribada quan menys l'esperaves, entres, mires, i, després d'escollir el lloc que et sembla... t'asseus.

Les manetes del rellotge fan la seva via; quan t'has cansat que la facin surts i... te'n vas.

El porter t'empren; a fi de consolar-te una mica, diu: «té tard, oi?, justament aquest senyor sempre és aquí en aquesta hora i avui no sé què li deu haver passat...»

El dia que jo volia veure el senyor Soldevila també fou un d'aquells dies especialíssims en els quals: «Aquest senyor sempre és aquí i avui no sé què li deu haver passat.»

I, si més no, de grat per força, cap a la redacció de «La Rambla» manca gent.

A l'escala de «La Rambla» hi ha una fonda. Mentre pugues l'escala et vas alimentant amb el baf del menjar. Quan arribes a dalt ja estàs completament alimentat. Recomanem l'escala als sense feina.

El senyor Domènec de Bellmunt és molt simpàtic. (Consti que l'elogi és gratuït i que el fem empesos per una meravella d'espontaneïtat que sempre ens acompanya.)

Vaig dir-li que volia veure el senyor Soldevila.

–Ve molt poc: per què no va a l'Ateneu?

–Ja en vinc!

–Ah sí?

–Sí.

Uns passos al corredor feren girar el cap al reporter de les *Figures*⁸⁴ i li feren dir:

—Miri quina casualitat... ja el tenim aquí!

Com que l'emocionar-me em costa poc, m'emocio molt sovint.

Carles Soldevila, en persona, era allí. Quina fetilleria me'l dugué?

—Aquí hi ha una senyoreta que té grans desigs de conèixer-lo... —Digué aleshores el director de «La Rambla».

Va entrar Soldevila. Alt. Molt alt. Avui només recordo que era molt alt, i que el seu rostre era el d'un noi d'aquells que dibuixa l'Obiols.

Els ulls rodons una mica encantats i una seriositat que és un somriure. Sé que vaig dir:

—He anat a l'Ateneu per tal de veure'l —l'article, pobre!, feia una gran becaina al moneder— i vostè no hi era; ja havia fugit. —Va contestar com per compromís:

—Sóc molt fugisser jo! —En comptes de dir: —Per què hauràs vingut?

Tanmateix, em va semblar que deia el que havia callat, i sense donar el que havia escrit vaig acomiadar-me de la pitjor manera que vaig saber, amb un aire desimbolt manllevat a no sé qui.

Què cal fer per tal de trobar un guanyador del Crexells?

Avui, després d'un any, he tornat a l'Ateneu.

—El senyor Soldevila?

El porter no ha corregut a encendre el llum perquè ja era encès, i perquè a mi no em calia entrar, puix que el senyor Soldevila tampoc, com un any enrera, no era a l'Ateneu. Aquest Ateneu que sembla una gran peixera, que em fa imaginar d'ésser un pescador de canya, sense canya, ni ham, i amb més paciència que els màrtirs abnegats que cultiven l'art de la pesca del surell.

84. *Figures* era la secció d'entrevistes i retrats de Domènec de Bellmunt a «La Rambla». Un recull d'aquests retrats es publicà amb el títol de *Figures de Catalunya* (Barcelona, Llibreria Catalònia, 1933).

—Aquest senyor, és un senyor molt enfeinat. No ve gaire...

—Ja ho comprenc. Cada dia haver de fer un full...

—Li pot telefonar —fa el porter content de trobar una solució allunyadora de la meva presència.

—Té raó: puc telefonar...

—El senyor Soldevila?

—No hi és —respon una veu tota dolça que segurament pertany a una de les filles del novel·lista de les finors.

—De debò? Si que em dol...

—Si vol parlar-hi, pot telefonar al vespre. A les nou... Sí... Passi-ho bé.

A les nou del vespre

—El senyor Soldevila?

—Digui... sóc jo.

—Oh!, perdó senyor Soldevila... vostè no em coneix... —per què em cal? deu pensar— jo voldria, si voler no és massa, que m'expliquéss alguna cosa... sóc una redactora... he anat a l'Ateneu i m'han dit que vostè hi va molt poc... jo li ho agrairé... és perquè m'expliqui unes quantes coses...

—Si gairebé no tinc res per explicar... —en una transició que em fa trobar-lo simpàtic— si vol veure'm, al Parlament, de dotze a una, sempre hi sóc.

—Gràcies. És molt amable. Vindré. A reveure.

—Passi-ho bé. Vingui abans de la una...

—Vindré abans de la una.

Cap al Parlament

Fa un dia de gener digne de la Riviera. Un sol tan clar i un cel tan blau que donaries el que calgués per a ésser poeta i cantar un gran cant a la claror i a la blavor.

En passar per l'estació de França t'empaita la poesia una remolinada de pols que un empleat ben educat et frena a cops d'escombra.

Però la poesia és tossuda —femenina ha d'ésser— i torna en forma de dos fanals, a l'entrada del Parc, senyorívols i demòcrates alhora, ben plantats davant una cortina grisenca de desmais gronxadissos darrera de la qual s'aixeca un vol de coloms que semblen blancs.

Gràcies a un magnífic sentit d'orientació em dirigeixo a l'edifici de to rosat que es dreça altiu i avorridet, darrera un tou d'arbres, a través de camins i caminets i surto al costat d'un senyor que vora un llac mira les nimfes de fulles rodones. El Parlament ha quedat a l'altra banda. Em cal refer el camí i m'envaeix una sensació de superioritat en passar i esguardar el desconsol de la desconsolada i saber que al Parlament m'estan esperant.

—El senyor Soldevila?

L'uxier o porter o qui sigui —que a mi m'és igual— i que prenia el sol sota dels porxos em diu:

—Segueixi!

—Ja vinc.

Entrem. Pugem una escala. Sortim de l'escala per una porta menuda a una galeria que volta un pati trist, quadrat...

L'uxier em deixa. Torna. Jo deixo de mirar el pati i...

—Passi...

Passo...

Un despatx gran. Més gran encara. Tot una colla de secretaris i secretàries. Una porta que s'obre i que l'uxier tanca darrera meu. —I el senyor Soldevila? —em pregunto. Va dir-me que era fugisser, però dubto que en sigui tant. Tombo el cap. El senyor Soldevila és al meu costat assegut davant d'una taula ministerial apta per a quatre Soldeviles si fos possible d'haver-n'hi més d'un. S'aixeca, i, atent, ve devers mi.

Exacte: Constato: un noi d'aquells de l'Obiols i alt. Veig que tinc memòria i que la segona impressió coincideix amb la primera, que diuen que és la que val. Tinc una gran confiança en mi mateixa i comencem.

La conversa

—Senyor Soldevila —dic—, sé, perquè he llegit el que diu de vós el senyor Domènec de Bellmunt a «L'Opinió» del 7 de gener, que sou casat, que teniu quatre fills, que el vostre pare era notari, que el primer col·legi que anàreu era el de Sant Miquel al carrer de Governador, que aleshores teníeu quatre anys i mig, que el primer dia clavàreu una castanya a un company i que ell en justa recompensa us clavà un castanyot, que sempre més heu recordat la sorpresa que tinguéreu en veure que tan fàcilment us giraven el cap. Sé que teniu quaranta-dos anys, encara que no els aparenteu —no valen galanteries, deu pensar—, no que no els aparenteu! —Està bé, millor. Sé que sou advocat, sé que exerciu el càrrec d'oficial major al Parlament, que vau treballar tres o quatre anys a «El Poble Català» en el qual escrivien Rovira i Virgili, Pous i Pagès, que era el redactor en cap, Màrius Aguilar, Noguer i Comet, Ametlla, Manuel Reventós... Sé que el diari tenia el millor director, el millor redactor en cap, els millors caixistes, els redactors més esparpillats i que un mosso deia que, de tot plegat, en sortia un diari bo per a fer-ne cues d'estel. Sé que sou l'escriptor que dueu més sovint l'«smoking»; que a l'any 1917 l'Ametlla us convencé de fer una secció diària a «La Publicitat»,⁸⁵ llavors dirigida per Hurtado; que vau continuar escrivint-hi quan passà a ésser òrgan d'Acció Catalana. Sé... Ho sé tot tan bé que no em calia molestar-vos... sé que vau començar a escriure als setze anys...⁸⁶

—...als disset. Domènec de Bellmunt es va errar. És tan fàcil... en tenia disset per bé que als quinze ja feia versos.

—Senyor Soldevila!

—Què? —fa astorat.

—No en teniu cap?

—De què?

—De poesia.

—Poesia?

85. Es refereix a la secció *Fulls de dietari*.

86. Efectivament, Rodoreda extreu literalment tota aquesta informació biogràfica sobre Soldevila de l'article de Domènec de BELLMUNT, *Carles Soldevila, guanyador del Premi Crexells*, «L'Opinió» (7-1-1934).

—Sí: de les primeres que vau fer. La publicaríem a «CLARISME» i faria bonic... una que fos ben dolenta... la primera potser... que mai no l'haguéssiu publicada.

Soldevila deu pensar en aquells «xistos» del lleó que es menja el cap del domador i es deu doldre que els del parc ara siguin a la gàbia i que jo no em fiqui a dintre amb aires de domador.

—Quan vaig publicar *Lletanies profanes*⁸⁷ (poesies), vaig fer una tria i totes les que no es publicaren les vaig esquinçar... no en tinc cap...

—Sé que la primera obra teatral l'escriviríeu en col·laboració amb Pompeu Crehuet...

—Per cert que fou un fracàs d'aquells que formen època. Duia el títol de *Els solters*.⁸⁸ Crehuet escriví dos actes: jo, els altres dos. Ni jo vaig repassar el que havia escrit ell, ni ell el que havia escrit jo. Plens de mútua confiança, lliuràrem l'obra i el resultat fou el que calia esperar. Dos estils tan diferents...

—Igual que si haguéssiu fet un «sanwitx» amb mig viena i mig brioix... i el públic al mig no s'hi va trobar bé...

Soldevila continua: —...i jo hi crec molt en la col·laboració per a una obra teatral. Crec que pot reeixir molt més una obra... hi ha persona que és un gran psicòleg i prou; i una altra té una gran facilitat per al diàleg, i encara una altra pot tenir idea de grans problemes que interessin però no sabrà desenrotllar-los. A altres països és una cosa correntíssima... ara que, aquí, els escriptors són excessivament individualistes i l'actual situació del teatre català no és per a encoratjar ningú...

—Teniu cap obra en preparació?

—...en tinc una de començada que no penso acabar per ara. La novella és més fàcil. Escrives, edites i ja està. El teatre requereix una organització que ací mai no hem tingut. Aquí, l'autor, quan hi ha companyia, dona l'obra i, en set dies, ha d'ésser assajada i estrenada; per a durar vint dies escassos la seva representació. —Soldevila, pessimista, afegeix: Només pot tenir entusiasme el neòfit: el qui fa anys que hi brega es va desmoralitzant.

87. Carles SOLDEVILA, *Lletanies profanes* (Barcelona, Tip. Avel·lí Artís, 1913).

88. *Els solters* s'estrenà al Romea el 6-III-1920; el manuscrit, datat el 1919, es conserva a l'Institut del Teatre de Barcelona.

D'autors no en mancarien si no hi havia tantes dificultats. Et prenen l'obra dels dits sense que puguis, un cop lliurada, corregir-ne res en absolut. A França, per exemple, l'autor en assistir als assaigs pot rectificar, canviar, àdhuc el director d'escena es permet d'aconsellar i de suprimir i de fer i desfer tot el que creu que redundarà en benefici de l'obra. L'autor no se'n ressent, i es discuteix el que cal, puix que ja és sabut que hi veuen més quatre ulls que no dos. Arniches mateix, per citar un autor espanyol, quan assisteix als assaigs de les seves obres, si un acte no li plau se l'enduu a casa i el capgira totalment o hi fa les correccions que a ell li semblen necessàries. Un escriptor de teatre només pot jutjar la seva obra quan la veu representar. En canvi, el pobre autor català només té el recurs de desesperar-se en veure el dia de l'estrena tot el que no havia pogut veure abans. I molta part de la crisi del teatre català és deguda al fet d'acceptar obres d'analfabets; i, aquell senyor que va poc al teatre i que el dia que es decideix es troba amb una obra d'aquestes no cal esperar que hi torni.

—Així no hi ha solució?

—Qui ho sap? Potser amb el temps... Però tots aquests artistes de teatre català que s'han escampat arreu d'Espanya serà molt complicat de tornar-los a ajuntar.

Truca el telèfon. El senyor Soldevila tot correcte, tot *gentleman*, em demana permís.

Mentrestant jo miro el finestral. El sostre. La catifa. La butaca on sec.

—... Sí vindré... Sí... aquest vespre... no... la meva dona no... surt molt poc... entesos fins al vespre.

Torna a seure.

—I la vostra «Valentina» d'on l'heu tret?

—Com gairebé la majoria dels personatges és un tipus mixt...

Li faig constar que m'ha agradat molt. Com m'han agradat la Fanny i aquella noieta encisadora que es diu Eva... però Valentina pel meu gust les supera sense desmerèixer-les. És un tipus molt interessant i l'acabament, que podia semblar inversemblant en mans de l'excellent escriptor que és Soldevila ha esdevingut perfectament lògic.

—La crítica ha parlat molt de Freud... però jo no he pensat en ell en escriure la novel·la. Crec que Freud és un bon guia per als que escrivim

però jo no sustento totes les seves teories moltes de les quals em semblen desencertades. La meua *Valentina* ha fet el seu camí naturalment, sense que hi hagi influït cap de les teories freudianes...

—No em podríeu explicar cap anècdota?

Demandar una anècdota en un ambient de treball és bastant incongruent. L'anècdota, com és natural, no surt a desgrat de la voluntat del senyor Soldevila de pensar i de la meua a callar. Després d'un gran silenci:

—No; ara no en recordo cap... —comprec que li dol i em conformo. D'ara endavant, però, en tindrà una de nova.

«Una vegada —dirà— després d'haver obtingut el Crexells per una novella que es deia *Valentina*, vingué una persona a fer-me un interviu quan ja tota la premsa havia parlat del meu llibre i del seu guanyador. Em va enraonar a casa per telèfon, al Parlament, va anar a l'Ateneu... i després d'aquestes gestions tan ben gestionades em digué, en veure'm, sense adonar-se que em destorbava:

—Vinc, però potser no calia, perquè ja ho sé tot.»

PARLANT AMB APELLES MESTRES ⁸⁹

Un conte traduït al rus. Una lliçó de floricultura. Els espinacs per a les orugues. Havia de morir abans de començar-se el segle XX. Deu mil discs de Cançó de taverna. No tinc temps per a tenir preocupacions.

Viu en un passatge quiet, recollit, bo per a pensar en abans, l'home insigne que sabé cantar *Rialla d'abril*. Apelles Mestres té una colla d'anys, però conserva un esperit jove, a desgrat del seu aspecte patriarcal.

Ésser vell!... Potser cal creure els qui diuen que la joventut és un tresor. Però també poseeix el seu la vellesa. Tenir anys, i un feix de records del passat, junt amb una sensació constant, única bona, d'haver-se comportat amb vera noblesa durant el llarg camí transcorregut. Un passatge exempt de baixeses, que mena a un present orgullós de la pròpia superació.

89. «Clarisme», 21 (10-III-1934), ps. 1-2.

Joventut, diví tresor? Qui ho pot creure? És fals això; és mentida. Frase bona per al poeta.

Quin tresor pot posseir qui l'ignora? Quin tresor pot ésser el que no saps que existeixi, i que, saber-ho, et reclouria en una presó de neguits, pel fet de comprendre que, sense que res puguis fer-hi, te'l robaran?...

I diuen que la joventut és feliç i que és alegre! No. La joventut és trista, terriblement trista per dintre. Perquè és ambiciosa; perquè és inconformista, perquè vol fer veritat tot el que no és sinó il·lusió... la joventut només s'estima quan se'n va. El tresor seria tenir-la, quan, de debò, podries apreuar-la.

Jo he sentit sempre per a les persones d'anys una gran afecció: per a aquelles persones d'anys que han oblidat les ambicions, que saben veure la vida d'una manera ben personal i que han après d'agafar, amb un punt d'ironia als caps dels dits, la conformació que els cal..., que tot ho miren a través de la seda que fa bonic, allò que s'ha fos i que viuen plenament, conscientment, els anys que els resten en esguard d'un misteri, vist amb la màxima serenitat.

Les cases del passatge s'ornen d'un jardí minúscul, ple de camèlies, de gardènies i d'una manera ensuperbida d'avançar els terrats en alçada.

—Què voleu saber?...

Apelles Mestres seu d'esquena al balcó; així, a contrallum, gairebé no li vaig el rostre: només el bust dret, no gens encorbat i la barba ben blanca. Ha preguntat, rient:

—Què vol saber?...

—Tot el que vulgueu explicar-me..., ara, que, si teniu cap ocupació, podeu dir-m'ho ben francament, que me n'aniré... i un altre dia tornaré.

—Tinc mitja hora de temps. Ja pot preguntar.

—Doncs... tinc entès que, una vegada, vau veure en un periòdic rus que parlava d'alguna obra vostra i que, entremig d'un gran tou de lletra menuda, només hi vau saber llegir el vostre nom... Crec que, de tot plegat, en té la culpa l'esperanto... podeu fer-ne cinc cèntims?

—Prou... Sí, sí, ja ho recordo. —Aixeca el cap enlaire per fer memòria. És veritat: veurà, que, anys enrera, en fullejar un periòdic rus, veig que hi havia un escrit en forma de fulletó que duia la signatura d'Apelles Mes-

tres. I ara! –vaig exclamar sorprès. Noi, això és teu; i, què serà que sigui teu? Ja és ben particular que no sàpigues què significa tot això. Llavors, pacientment, vaig començar de llegir per tal de veure si en destriava cap mot que em donés una mica de llum, fins que vaig topar amb el de *vagó!* –Vagó, vagó? Què has escrit tu –vaig dir-me– que parli de *vagons?* Vagó... vagó... ja ho tinc! era un conte; bé, un conte –fa Apelles Mestres llançat de ple a la conversa–, un conte format per dues històries, intitulat *El guardaagulles*; conte que figura, junt amb d'altres, en el meu llibre *Records i fantasies*.⁹⁰

–Us devia sorprendre molt...

–... perquè fou completament inesperat. Havia anat a raure tan lluny... i, encara, ha de pensar que la traducció era fidelíssima: s'adeia amb el que jo havia escrit d'una manera meravellosa: paràgraf per paràgraf; punt per punt; els suspensius, les admiracions, els interrogants, les comes..., després vaig poder esbrinar que, a Finlàndia, hi havia un senyor que s'havia interessat per la literatura catalana, esperantista, crec, i ell fou qui traduí al rus *El guardaagulles*.⁹¹ –Afegeix. A Prússia, s'han cantat moltes cançons meves, en català. Els és molt fàcil la nostra llengua.

–Quina vida feu?

–Veurà: primer he de dir-li que jo, de jove, havia estat un xicot molt delicat. «Com t'ho faràs per a poder veure el segle XX, si no hi arribaràs?» Em semblava que vivia de miracle, sempre amb l'amenaça i la preocupació constant d'haver de fugir d'aquest món. Fa trenta-cinc anys d'això. I ve la nit de fi de segle, el darrer dia del 1899; es feren grans festes; gatzara, canonades...; jo que em dic: «Mira, ja hi ets!» I fixi's! els anys que fa que hi sóc! Encara, pocs dies abans de morir Francesc Macià,⁹² tot fent tertúlia amb Aiguader⁹³ i d'altres, parlàvem de les festes que caldria organitzar per celebrar el meu centenari...

–Crec que ha estat molt homenatjat...

Fa un gest de dubte.

90. Apelles MESTRES, *Records i fantasies* (Barcelona, Biblioteca d'El Poble Català, 1906).

91. No hem pogut esbrinar la identitat del traductor.

92. Francesc Macià va morir el 25-XII-1933.

93. Es refereix a Jaume Aiguader, alcalde de Barcelona (1931-1933).

—... Sí..., però se m'estima més arreu de Catalunya que no pas a Barcelona. A fora, es recorden molt de mi. Jo dic de vegades, que sóc l'única nul·litat que manca d'homenatjar.⁹⁴

—Ho dieu amb certa ironia...

—No...

—Amb una gran dosi d'ironia?

—...

—Crec que us agraden molt les flors. Quines? —No calia preguntar-ho, ja que ningú no ignora la gran passió que, per les hortènsies, Apelles Mestres té.

—Les hortènsies.

—Encara en teniu? On les teniu?

—Ja ho crec! —fa amb energia. Les tinc al terrat; tot i que sempre s'ha dit que, als terrats, no s'hi poden ben criar flors. Miri, veu aquella fotografia?

Ens assenyalà la paret. Efectivament hi ha una fotografia d'ell voltat de les flors suava esmentades. Unes hortènsies en plena florida, magnífiques; és un jardí de terrat.

—Fa vint-i-cinc anys que, aquí, no es coneixia gaire el cultiu de les hortènsies. L'afecció em va venir d'una que me'n van regalar: migrada, menuda..., vaig començar d'estudiar-la. L'esporgava, i, és clar, els brots tendres no em feien flor; i, els vells, escapçats, tampoc. Fins que vaig deixar-la només amb tres o quatre brots però sempre els mateixos, i, llavors, vingà fer flors. Una senyora, una vegada, en veure la meua esplendidesa de flors, va dir-me: «Tinc una hortènsia que no em fa res de bo; sempre escarransida; mai no creix, ja no sé què fer-ne. Per què no ve a veure què hi podria fer?» Vaig anar-hi. «Verge santa!» quan vaig veure allò: tenia almenys vint branquillons. «Senyora —vaig dir-li— vol que m'encarregui d'aquesta planta?»

—Com si fos de vostre! —Davant d'aquesta innegable prova de confiança, jo si que, tot confiat, vaig començar resoltament d'arrencar brots. Cridà esgarriada: «Però, què fa, home de Déu?» «No m'ha dit que fes com si

94. Pel que fa als homenatges a Apelles Mestres, vegeu Joaquim MOLAS, *Cronologia*, dins *Apelles Mestres. En el cinquantenari de la seva mort. 1936-1986* (Barcelona, Fundació Jaume I, 1985), ps. 90-100.

fos meva?» —Apelles Mestres riu de gust. Em va passar com aquell conte de l'andalús, en el qual un viatger pregunta al revisor: «Escolti, que puc baixar a l'estació propera?» «Sí, senyor, sí», li va respondre el revisor amable, «ja ho crec.» I ve l'estació propera i el tren la passa de llarg. El senyor sorprès i una mica indignat l'emprèn i li diu: «No m'ha dit que podia baixar a l'estació propera? Miri-se-la on és!» i tragué el cap per la finestrella, assenyalant-la-hi. Ja era lluny. El revisor contestà: «Jo li he dit que podia baixar. Però el que vostè havia de preguntar-me era si el tren hi parava: jo només contesto pel que em pregunten...» i vaig deixar estar l'hortènsia. Són tants els qui demanen consell i després no el segueixen!

—Encara no m'haveu explicat quina vida feu.

—Oh! —el sobra un xic la repetició de la pregunta. Quina vida faig? —S'ha fet una mica fosc; això em permet de veure una lleu ironia que li espurneja als ulls, que gairebé no hi veuen. Potser ens endevina el pensament ja que afegeix: —Vostè es creu que no hi veig, oi? Doncs, no la veig. Si no és de ben a prop... —ho diu d'una manera natural, com si no l'apenés gens. Tornant al que m'ha preguntat: doncs, miri; així que em llevo cap a sota el raig de l'aixeta, tan a l'estiu com a l'hivern.

—Això no us pot ésser bo —dic sorpresa.

—La prova està en mi. Els metges se'n fan creus. Però... Ah! després he de dir-li que les cols, les bledes, els espinacs, tot el que sigui qüestió de verd, crec que només és bo per als cargols, i els llimacs, i les orugues... que no em vinguin amb règims. Bona carn, bon menjar, i perdiu de tant en tant... I sobretot cafè: que no em treguin el cafè.

—Diuen que és molt bo per al cor.

—Anima força. Després del bany, faig exercicis gimnàstics... i cap al terrat amb les meves plantes. Amb les meves hortènsies. No hi ha cap planta tan agraïda com elles: doneu-los aigua, molta aigua, molt sol, la seva terra de castanyer i no us en podreu queixar.

—Què més feu?

—Abans sortia a fer passejades, però, per culpa dels ulls ja han estat a punt d'aixafar-me dues vegades els autos... Això de morir sota d'unes rodes i amb aquell baf de benzina que asfixia... no em fa cap goig. —Riu. Ara només surto els diumenges. Passejo tres hores pel Tibidabo... ara mateix, si no fos la vista, ja seria al carrer... Ànims, rai, no me'n faltin...

—Per què no us feu acompanyar?

—Al matí les noies tenen feina...

—Viviu sol?

—És com si no hi visqués —talla de pressa— perquè sempre tinc companyia, i la nena de la cambrera, la mare de la qual fa quaranta anys que és a casa, em distreu força; això que mai no m'havien agradat les criatures... Però ara... «Vine! —em diu— que jugarem», i deixo el que estic escrivint —perquè mai no he deixat d'escriure— i cap a jugar.

—De les tres arts: dibuix, poesia, música, quina us ha captivat més durant la vostra llarga vida?

—Totes tres; he sentit la necessitat d'expressar els meus sentiments per mitjà de forma, de paraules i de sons.

—Quina, avui, estimeu més?

—... Potser la poesia... els *Poemes...*, els *Idyllis...*, especialment tot el que ha restat inèdit. El que no he publicat que, per no haver respost a cap encàrrec editorial, ha estat escrit per satisfacció meua. És més important la meua obra inèdita que la que hom coneix.

—I quina us ha costat més de dominar o per quina art heu tingut més facilitat o disposició.

—Qui ho sap?... les cançons, les vaig començar de compondre sense saber de tocar el piano, com a un pur esplai. La meua muller prou em deia que més que poeta i dibuixant era bon músic, mes jo no en feia gaire cabal; fins que un dia vingué a veure'm Vendrell, mentre jo, assegut al piano, assajava uns acords. «Què és això?», va preguntar. «Res, una conçoneta», i anava a aixecar-me. «A veure, torneu a tocar.» Vaig obeir-lo. «Sabeu que això és molt bonic?» I Vendrell se m'hi engrescà: això tan bonic era *Cançó de taverna*,⁹⁵ que s'ha fer popular arreu i de la qual s'han venut més de deu mil discs, que no entenc on poden haver anat a parar, tants... Llavors, Vendrell, Massià⁹⁶ violinista (que és també un excellent pianista, la qual

95. *Cançó de taverna*, datada el 1918, forma part del *Quadern de cançons*, publicat el 1922, primer d'una sèrie de catorze quaderns que es popularitzaren enormement (cf. Xosé AVIÑOÀ, *Apelles Mestres. En el cinquantenari de la seva mort.*, op. cit., ps. 58-72). El tenor Emili Vendrell la gravà en disc; cf. Joaquim MOLAS, *Cronologia*, op. cit.

96. Es tracta del violinista Joan Massià i Prats (1890 - 1969).

cosa crec que molts ignoren), junt amb Masriera, tramaren un complot i organitzaren un recital de les meves cançons que fou un gran èxit; ⁹⁷ calgué repetir-ne moltes una infinitat de vegades i l'endemà vaig rebre, ple de sorpresa, la visita d'una colla d'editors per a editar-les.

—Fa gaires anys que són conegudes les vostres cançons?

—Deu o dotze..., per cert que no fa gaires dies que vingué Baló, l'editor, a veure si en tenia d'inèdites. «Però, home, on aneu? que no ho sabeu que la crisi del llibre fa esgarrifar?» «És veritat —va respondre— no obstant, sembla que d'ençà del darrer semestre que la cosa s'anima una mica...» Així és —diu Apelles Mestres— que aviat sortirà un nou quadern de *Cançons per a infants*.⁹⁸

—Quines són, avui, les vostres preocupacions més íntimes? —Em sembla que la pregunta li ha desplaçat. És delicada. Contesta segur, com si el to de seguretat i d'energia amb què respon fos capaç d'allunyar-les.

—No tinc temps de tenir preocupacions.

Anuncien una visita. Apelles Mestres s'aixeca. «Compte amb aquesta cadira», dic, amb bona fe, per avisar-lo que no hi ensopegui.

—Prou que la sé —diu bo i rient.

I jo, que anava a acompanyar-lo, trobo que és ell qui m'acompanya a mi.

—Ara no digui res dolent...

L'agafo del braç. —No tingueu por. Tot serà bo.

PARLANT AMB EDUARD SERRA (ÒSCAR) ⁹⁹

Tenim (es pot dir *tenim*?) una colla de xicots (ho canviaré per *hi ha*). Hi ha (ara em sembla més lògic) a «CLARISME» (tampoc no es pot dir que, *hi ha*, sigui més lògic, perquè, de fet, a «CLARISME» no hi ha cap xicot: només lletres, gravats i més d'una errada: no obstant, aqueixa segona reflexió o rectificació la deixarem per bona, tot i que encara no ho és

97. Recital celebrat el mes de maig de 1922 al Taller Masriera.

98. És el catroze dels quaderns. Aparegué amb el nom de *Noves cançons d'infants*, s.d.

99. «Clarisme», 25 (7-IV-1934), p. 1.

prou). (Torno a començar, a cercar el bon camí que, segons els entesos, és l'únic que pot ben menar-nos; però n'hi ha tants, que hom es confon i, un cop confós, es queda confús, i no sap de què li cal fer ús.)

Tornem allà on érem, sense decantar-nos.

Hi ha, a «CLARISME», una colla de xicots que valen; i molt; a desgrat de les ironies de la gent lassada, i escèptica, que tot ho veu a través del prisma de l'humorisme, sense voler adonar-se d'allò que no es pot negar.

Hi ha a «CLARISME», dic i escric, una colla de xicots que no es mereixen un «CLARISME», sinó set o vuit «CLARISMES», alhora, l'un darrera l'altre i dobles de pàgines i de contingut.

Parlant seriosament, ens cal lloar la tasca d'aquest periòdic, no de joventut, que equivaldria a dir inexpert, sinó per a la joventut més experta. Ens cal esmentar noms de xicots tan intel·ligents com Soler i Janer (del qual publicarem aviat unes poesies bellíssimes), dotat de grans possibilitats intel·lectuals i literàries; que, per estudiós, ha de reeixir en tot allò que es proposarà i que en les pàgines de «CLARISME» s'ha revelat, junt amb Virgili Andorra, Castellnou, Ventura Plana, Ernest Pérez i Mas, Pere Casadevall, Miquel Martines, que ara efectua un viatge per Xina, de la mateixa manera que, temps enrera, n'efectuà un per la Lapònia, etc., etc.

I per què deixar enrera, quan hauria d'anar al davant, Delfi Dalmau,¹⁰⁰ que escriu poc i diu molt? Si el que faig no és companyonia, que vingui un gran savià a dir què és.

Les dones no han respost tant a la crida feta per «CLARISME»; però podem esmentar els noms de Teresa Aymeric, de Maria Ballester, de Josepa Ferrater, d'Esperança Clara, de Mercè Rodoreda, tan intel·ligent, que escriu molt per a no dir res. I hem de parlar d'un article aparegut en el número passat, signat per un «clarista» completament desconegut fins ara. (Només sabem d'ell que té 14 anys i que es diu Jordi Ribot i Massagué), i en el qual feia una lloança d'Esclasans¹⁰¹ que, si Esclasans és susceptible d'entendiment, no dirà, si cap dia se li acut, que els joves no escriguin,

100. Pel que fa a Delfi Dalmau i la seva relació amb «Clarisme», vegeu *Introducció*.

101. Jordi RIBOT I MASSAGUÉ, *El poeta dels «Ritmes», «Clarisme»* (31-III-1934).

perquè més bona fe, més entusiasme, més sinceritat, més espontaneïtat, més admiració lleial, no la trobarà en cap dels articles fins ara escrits pels qui d'ell s'han ocupat.

Ens cal també parlar d'un altre «clarista» de 13 anys, del qual segurament hom publicarà un escrit titulat *Les estacions de l'any i la natura humana* (més o menys textualment, ja que ara no el recordo amb exactitud).

A Catalunya, on sempre, per les causes que sigui, ha mancat una predisposició a l'estudi, cal un periòdic que, com «CLARISME», estimuli la gent jove i la mení fins on sigui possible d'arribar. Cal no oblidar que la funció crea l'òrgan, i que, una mà estesa pot més que totes les queixes fetes a deshora.

«CLARISME», doncs, té de tot. No li manca res: escriptors, dibuixants i poetes: demaneu. Dels del mig n'hi ha un bon pessic. Entremig dels principals, com Xec, Sàbat, Borrell, Parnau, Tost, Abir, Miró, Nabaw, destaca, d'una manera especialíssima i personalíssima, Eduard Serra, conegut amb el pseudònim d'Òscar, caricaturista excel·lent. Podria parlar de Santsalvador, però aquest no ha estat revelació «clarista», tot i que ens enorgulliria que ho fos, ja que les seves periòdiques aportacions de dibuixos a «La Rambla», a «La Humanitat», a «Catalunya Ràdio» són conegudes a bastament. (La setmana vinent el farem parlar.)¹⁰²

Eduard Serra té divuit anys. Li ho he preguntat i me'ls ha dits. També li he preguntat (pregunta que no pot ometre cap periodista que s'admiri):

—Quan vau començar a dibuixar?

Eduard Serra és un xicot tot seriós, que riu, de vegades, per sota el nas, amb aire de suficiència.

—Des de molt menut. Set?... Vuit anys?... Vivia a les Tres Torres i em dedicava, amb gran preferència, a dibuixar els trens que passaven.

—I mai no heu parat de dibuixar?

—Sí; em va fugir l'afecció; aquesta va sofrir un gran lapsus... fins que tornà més forta que no abans.

—Quan vau aprendre a dibuixar?

102. Vegeu l'entrevista següent.

—En estudiar per delineant a casa d'un professor, caricaturista en-sems.

—Estudieu o treballeu?

—Acabo l'últim any de comerç. Penso estudiar la teoria tèxtil, que és una cosa que està bastant en relació amb el dibuix.

—Vau topar amb oposicions a casa vostra?

—No; al meu pare —no tinc mare— mentre no negligèixi els meus estudis, no li dol gens la meva afecció.

—Penseu dedicar-vos-hi plenament?

—No. El meu desig és treballar i dedicar tots els meus lleures al dibuix; és el que penso de fer.

—Quin fou el primer periòdic en el qual col·laboràreu?

—El «Dic».¹⁰³

—Quin efecte us produí de veure publicat el primer dibuix vostre?

—Que em tornava boig. Recordo que el divendres (el «Dic» sortia el dissabte) vaig anar, com si m'empaitessin, a la impremta a veure si ja havien tirat el número per tal que me'n donessin un exemplar.

Eduard Serra ens parla de defectes que creu trobar en els seus dibuixos: defectes que se li fan més palesos quan el dibuix publicat ja no té remei d'adob.

—Fa gaire que dibuixeu amb una certa regularitat?

—Dos anys. La caricatura s'enduu tota la meva atenció i penso perfeccionar-me en la caricatura personal.

—Quins dibuixants i caricaturistes us plauen més entre els estrangers i els de casa?

—Dels dibuixants i il·lustradors del segle passat, em plauen Gustau Doré i Daniel Vierge. Dels actuals, les meves preferències són per a James Montgomery, Flag, entre els dibuixants, i Treyer Evans, Bertand Prance, ja una mica més caricaturistes. D'entre els caricaturistes anglesos, Ridgewell. Dels francesos, m'agraden, com a dibuixant, Stan Terry i com a caricatu-

103. El «DIC» (1931 - 1935) era el portaveu del Comitè de Defensa dels Interessos Catalans, on col·laboraven Jaume Ruiz Manent, Joan Estelrich, Joaquim Ruyra, entre altres. A partir del núm. 28 (gener de 1932) es convertí en setmanari humorístic —clar antagonista de «L'Esquella de la Torratxa»—, el dibuixant principal del qual fou Cornet.

ristes Varé i Piç, Julliès Carrizey, Bogislàs, Gallo, Alain, Kern... Admiro Barlog entre els alemanys, sobretot amb els seus admirables conjunts. I també, com a caricaturista, l'argentí Alonso. Els castellans actuals? F. Ribas, Penagos i Bosch, en el gènere frívol. En la caricatura, Tono, López Rubio i Alfaraz són els meus predilectes. K-Hito, Garrido, Bluff i algun altre. En la caricatura personal, Bagaria, Del Arco i Sirio. Entre els nostres, com a dibuixants, Apelles Mestres i Junceda. Caricaturistes, Soka, Moreno, Roca, Benigani...

Per acabar, li dic que tots els «claristes» sense excepció l'admiren, i ell, d'una manera natural, ens afegeix una admiradora al grup: la seva germana.

—La meua germana —diu— s'entusiasma amb tot el que faig.

I comprenem que és un gran estímul aquesta desinteressada admiració al primer «clarista» que hem fet enraonar.

PARLANT AMB EL DIBUIXANT SANTSALVADOR ¹⁰⁴

De vegades crec que conèixer una persona és fàcil. En un gest, en una expressió, en una passa, en un cert to de veu, en una ganyota feta quan no cal, especialment en moments que la persona no es creu per ningú observada, em sembla veure-hi raigs de llum potents i reveladors, la qual cosa, per a qui dalera de fer grans descobertes psicològiques, és una felicitat a res comparable.

D'altres vegades crec que no hi ha res tan difícil; i més difícil encara que conèixer-se un mateix; i totes aquelles primeres i fugaces impressions que, d'inconscient a conscient passant pel subconscient havien bastit un castell d'endevinalles amb una solució al castell, es desfan de pressa com un gelat al sol.

He vist unes quantes vegades Santsalvador: és un xicot de vint-i-cinc anys amb un aire de no arribar als vint.¹⁰⁵

104. «Clarisme», 26 (14-IV-1934), p. 1.

105. Desideri Santsalvador (1913 - 1938), a més de l'exposició a què es refereix l'entrevista (nota 110) participà en exposicions col·lectives, entre les quals el Primer Saló d'Independents (1936) i col·laborà com a retratista a la premsa barcelonina entre 1931 i 1938.

Gairebé que sempre corre pel carrer amb una gran carpeta sota el braç, que fa més embalum que no ell, plena de dibuixos que, així que en té avinentesa, mostra als qui l'admiren, i als qui encara no, perquè ho facin. És vegetarià. De tant en tant, s'esbatussa en batussa de cordialitat amb Gimeno-Navarro (autor a «CLARISME» d'un gran article sobre Azaña¹⁰⁶ i «carnívor» a les hores del repàs) que troba més bo el tall que no el verd. Tots dos saben guanyar i perdre. Santsalvador diu mentre Gimeno somriu: «A la primeria, ai las! costa una mica d'avesar-se a prescindir dels guisats, especialment quan a casa els qui mengen diferent et passen la plàtera de carn amb suc pel nas... però després... després trobes gust a tot allò que sembla que no en tingui: la verdura sense amanir, les ametlles i les avellanes, ben assaborides i amb gana, són menges pròpies dels déus.» A les butxaques duu galeta, més dura que un sabatot —els «claristes» l'hem tastada— i taronges per fer passar la set. Us parla del règim «verdorenc» que fa, amb més entusiasme que aquells màrtirs que, al circ, donaven les cames a les feres felïços perquè el rosec a què les sotmetien no els llevava el record de Déu. Santsalvador fa naturalisme amb goig. És un espiritualista, un idealista i, aparentment, diríeu que la timidesa li és amiga. No us deixeu enganyar. És un xicot enèrgic; amb una energia, per inexterioritzada, inesbravable. De cop una mica pessimista, però la crisi de pessimisme li equival a un repòs i, quan aquesta es soluciona, ell dibuixa amb més embranzida que mai. De fet, és un excellent xicot: disciplinat fins on es pugui ésser-ho, i que ha de reeixir encara que no vulgui, perquè ho vol.

Ens explica que del seu pare, dibuixant, ha heretat el plaer per al dibuix:

—Des de petit que ja sempre he tingut afecció a dibuixar. Però, que m'entrés l'afecció amb més entusiasme, va ésser quan a casa vam començar a comprar el «Patufet», per allà l'any 1920, en el qual, en veure els dibuixos d'en Junceda i d'en Llaveries, sobretot els que il·lustraven aventures, m'estimularen tant, que ja veieu on m'han fet anar a parar (?)... La meva il·lusió de sempre ha estat poder il·lustrar llibres, contes, etc.; però

106. J. GIMENO-NAVARRO, *La supèrvia de Manuel Azaña*, «Clarisme» (17-III-1934).

com que jo sempre he mirat de dibuixar del natural, un dia els meus amics em van començar a dir que els meus apunts de persones s'assemblaven tant al model... I llavors, jo que m'havia fixat en les il·lustracions, em vaig començar a afeccionar d'admirar els mestres retratistes.

Els començaments d'un dibuixant són molt atabaladors, puix que us desorienten tots una mica, i degut també al fet que us agraden els mestres de totes les tendències.

Fins que a còpia de desorientar-vos, sense que us n'adoneu, us arribeu a fer un estil propi, sempre susceptible de millorar-lo i d'evolucionar.

Opinant dels dibuixants, com que jo parteixo del meu punt de vista que tot artista fa la seva obra, per molt dolenta que pugui semblar a alguns, puc dir que m'agraden tots sense excepció.

Quant fa que dibuixo d'una manera constant? Digueu que d'ençà de la proclamació de la República. D'aleshores data també el meu canvi de règim (he d'afegir —interromp— que la filosofia naturista m'ha ajudat molt en el desenrotllament de la meua voluntat).

—Què fou el que primer us van publicar?

—Un dibuix a «L'Abella d'Or».¹⁰⁷ Estava cansat de deixar dibuixos a les bústies dels diaris i que anessin a raure, segurament, al cove. N'he escampats molts així. El professor de català Sebastià Sánchez-Juan em va recomanar a Mayoral i Mayoral a Lluís Verdaguer Pijoan.¹⁰⁸ Se m'encarregà el dibuix que havia d'il·lustrar un escrit que es remuntava al temps d'aquelles antigalles de Jeremies o qui ho sap i sense estar ben documentat vaig fer el dibuix, que se'm publicà al calendari de la susdita «Abella d'Or».

—Vau entrar de seguida a «La Humanitat»?

—Quan vaig fer el dibuix per a «L'Abella d'Or» encara treballava. Per tal d'entrar a «La Humanitat», als dirigents de la qual estic molt agraït, em va caldre de realitzar tota una colla de gestions a la fi de trobar una recomanació, que, escarmentat com estava, evités, als meus dibuixos, el

107. «L'Abella d'Or», calendari/almanac, d'unes cent planes sense numerar que publicà (entre 1925 i 1936) un volum per any i alguns en ocasió de les festes majors de les principals poblacions catalanes. Escrit en la seva major part pel seu director Lluís Bertran i Pijoan, amb il·lustracions de dibuixants de prestigi.

108. Es refereix a Lluís Bertran i Pijoan, director de «L'Abella d'Or».

camí del cistell. Els tips d'escales i d'audiències que en aquests tres anys m'he hagut de fer, comptar-los faria esgarrijar. —Santsalvador es plany somrient. I vaig deixar el treball per a lliurar-me en absolut al dibuix.

—Quant de temps fa que bregueu amb l'exposició?

—Ui! —diu Santsalvador. Gairebé d'ençà que dibuixo amb una certa regularitat. El simpàtic i bon amic Vilaró...

—El del «Ventall del Poeta»?

—Sí; ell fou el qui em va animar molt a fer-la. El meu intent era, de bell antuvi, de fer tots els de la «penya» de can Vilaró,¹⁰⁹ però després, ells mateixos m'empenyeren a anar a cercar gent més coneguda i notable. Jo temia de fracassar. És molt violent demanar per posar a una personalitat a qui tems d'ocasionar una molèstia. L'exposició constarà de cent retrats.¹¹⁰

—D'entre tots, quins us plauen més?

Santsalvador, que així que ha arribat ens ha explicat que havia dut un dia agitadíssim:

—Al matí, en mitja hora, he fet Sagarra, que ha quedat admirat; després o abans cap a la casa Ardiaca, a regirar l'enciclopèdia per tal de poder fer un dibuix encarregat; a la tarda una altra sessió amb no recordo qui ens ha dit, després, camins cap a casa del gravador, i sempre amb la carpeta sota el braç; —diu que li deixem recordar noms. Es treu, de la butxaca, una llista llarga com un cuc, atapeïda de noms i més noms. Ah! —explica—, he arribat a casa de Josep Maria de Sagarra fet un peix; —això s'esdevenia el matí de dissabte passat— ja que plovia a bots i barrals. Calla i comença de llegir la llista baixet. Diu:

—Un dels que m'agrada més és Joan B. Atxer (Schum); després Domènec de Bellmunt. També Lluís Elies (Anem). El de Gimeno-Navarro (l'amic «carnívor») fou una instantània. Afegiu el de Josep Robert i el de Carles Sindreu i Pons, que està fet un «tennisman» i, encara, el meu darrer autoretrat 1934.

109. Pel que fa a la penya que es reunia a casa del joier Ramon Vilaró, que aplegava vells escriptors modernistes i alguns dels joves, vegeu, Tomàs ROIG I LLOP, *Del meu viatge per la vida, op. cit.*, ps. 240-242. «El Ventall del Poeta» era la revista que editaven els de la penya amb poemes propis.

110. Desideri Santsalvador exposà els seus cent vint retrats al carbó sobre personalitats catalanes a les Galeries Laietanes, l'abril de 1934.

—Quins rostres us han estat més costeruts de dibuixar?

—El de Xavier Picanyol ha estat el més rebec: l'he fet una colla de vegades i encara no m'agrada prou. Tampoc no ha estat fàcil el de Ramon Vinyes. De totes maneres, he de remarcar que tots han estat fets en una sola sessió i en mitja hora escassa. Àdhuc els que el primer cop no m'han quedat com jo hauria volgut, no els he refets sinó que els he començats de nou.

—Quines predileccions teniu entre els qui dibuixen?

—Ah!, jo també, com és natural, tinc les meves preferències.

Per exemple, de Catalunya, els qui m'han influenciat més han estat: Cases, Llaveries, Junceda, Segrelles, etc., etc. Dels dibuixants anglesos o anglesats tinc les meves preferències per Matària, Treyer Evans i Lawson Wood, el gran animalista.

Dels francesos i alemanys, m'agraden molt els caricaturistes.

Dels espanyols, Ribas, Penagos, «Echea» i Demetrio.

Els sud-americans tenen els dibuixants argentins Alonso, que és gallec, i Valdivia, que tampoc no és argentí, sinó que és bolivià, que m'han influenciat molt i que són meravellosos.

A part, vull parlar del dibuixant nord-americà James Montgomery Flagg, el qual, per ésser del mateix temps que en Cases i per assemblar-s'hi molt, ha fet que, junt amb el mestre català, hagin estat els meus dos mestres espirituals.

—Ambicions?

—Estudiar, superar-me... i no em lleu. Visitar museus, poder veure de prop, per treure'n profit, les grans obres dels mestres de la pintura... Costa, costa obrir-se camí. En resum, la meua, si es pot dir ambició, és d'anar endavant!

Nosaltres desitgem de cor que el desig, a ell, li sigui planer; i tornem a pregar a tots els «claristes» i amics de «CLARISME» que no deixin de visitar l'exposició d'aquest nostre company, perquè s'ho val de debò.

PARLANT AMB PLÀCID VIDAL ¹¹¹

Hi havem anat amb Santsalvador.¹¹²

Plàcid Vidal viu prop de l'Hospital Clínic, i, el camí que ens cal fer, si no és molt llarg, tampoc no podem dir que sigui massa curt. Tot caminant a grans gambades demano a Santsalvador, qui carrega un quadre sota del braç per tal d'engelosir la carpeta dels dibuixos, que em posi en antecedents sobre el nostre aviat visitat.

—És un tros de pa.

—De debò?

—Molt bona persona... Us agradarà!

—Enraona gaire?...

—No, no es pot dir que sigui gaire enraonador...

A dos quarts de vuit truquem a la porta d'on viu Plàcid Vidal.

Un tros de pa. Una bona persona en tota l'extensió de la paraula. Un àngel. Un àngel baixat del cel que, per oblit involuntari, hi hagués deixat les ales. Un Sant Francesc que, embarbussat, digués: germà home... germà lleó...

Plàcid Vidal i *L'assaig de la vida*,¹¹³ conjuntament, formen un tema molt interessant a tractar.

Plàcid Vidal ha lliurat a Catalunya un llibre dens, atapeït de lletra menuda, per les pàgines del qual desfila mitja humanitat d'escriptors i literats catalans, uns quants d'ells traspassats, i molts per a traspassar.

L'assaig de la vida és, per al jovent d'avui que s'interessa per la gent de ploma a la mà, un document vivíssim i interessant en alt grau. Totes les coneixences de joventut de Plàcid Vidal desfilen per les pàgines del seu llibre, escaientment descrites i mostrades: Puig i Ferrer, Alfons Maseras, Lluís Capdevila, Jaume Aiguader, Joaquim Biosca, el malaguanyat Hortensi Güell, Pujolar i Vallès, Andreu Nin, Pompeu Fabra, Enric Borràs, etc., etc., fins a formar una llista de més de cinc-cents cinquanta noms (si és que els havem comptats bé) entre els quals també és citat el lluitador

111. «Clarisme», 32 (26-v-1934), p. 1.

112. Santsalvador ilustrà l'entrevista amb un retrat de Plàcid Vidal.

113. Plàcid VIDAL, *L'assaig de la vida* (Barcelona, Edicions Estel, 1934).

escriptor, i dibuixant, Jaume Passerell, i tants i tants que és impossible d'anomenar. *L'assaig de la vida* és, en resum, el resum d'una bona part de la vida de Plàcid Vidal, extensiu a tots els qui el voltaven.

—És clar —diu Vidal— que encara hauria pogut estendre'm més sobre fets reals de la vida de cadascú, però crec que tot ha de tenir un límit, i que segons quines coses, val més callar-les. S'ha arribat a dir, mentre jo escrivia *L'assaig de la vida*, que feia una obra de venjança vulgar, perquè, potser, em veia un xic arraconat. Res menys cert. Jo sé que, segons què hauria dit, el meu llibre hauria produït una revolució, mes sempre he cregut que la irreflexió cau de ple, com un càstig damunt l'autor. Ara tots han vist que el meu llibre és el llibre d'una bona persona...

Plàcid Vidal, amb aquell ennuiec tan peculiar produït per una vida de neguits, continua:

—He estat set anys per escriure'l. Set anys, dia darrera dia, fent, refent i corregint. He esquinçat capítols, he canviat proposicions sempre amb l'anhel d'aconseguir la màxima naturalitat en la forma descriptiva. Fer una prosa llisa, sense preciosismes, com escau a tot llibre anecdòtic o biogràfic.

Escric als matins. Em llevo nou i el cap clar..., és l'hora en què faig més feina, i remarqueu, també, que ningú no m'ha ajudat en la tasca. He demanat als amics que cito que, d'ésser possible, em parlessin dels seus records, però en va..., he estat ben sol a fer memòria, i ara molts d'ells es sorprenien de casos i anècdotes que retrec i que havien oblidat en absolut...

Després d'uns quants llibres de poesia, i d'unes quantes obres, Plàcid Vidal va emprendre's la tasca d'escriure *Els singulars anecdòtics*¹¹⁴ a la publicació dels quals el va empènyer Biosca,¹¹⁵ gran i íntim amic seu. Els havia començats a publicar l'any 11 a la revista «Panteisme»;¹¹⁶ en forma de llibre feren la seva aparició l'any 20 i aconseguiren un èxit esclatant. Fou homenatjat l'autor i afalagat. Però els rondinaires rondinaren. Que si

114. *Els singulars anecdòtics* (Barcelona, Joaquim Horta editor, 1920).

115. Es refereix al pintor modernista Joaquim Biosca (1882 - 1932), un dels personatges retratats a la primera sèrie d'*Els singulars anecdòtics*.

116. La primera silueta dels *Singulars anecdòtics* fou dedicada a Alfons Maseras i aparegué al primer número de «Panteisme» (15-X-1911).

Els singulars anecdòtics havien estat escrits amb intent d'exalçar uns quants amics, i que si això els llevava mèrit... Tot i això, l'edició fou exhaurida.

—Manuel de Montoliu —diu Plàcid Vidal, que se'ns torna expressiu i garlaire— em va estimular a continuar la literatura biogràfica. Vaig continuar, doncs, i l'any vint-i-cinc va aparèixer la segona edició i segona sèrie de *Singulars anecdòtics*.¹¹⁷ Fou un fracàs absolut. Àdhuc Biosca no els rebé amb aquell entusiasme i aquell delit dels primers. Però la decepció em fou un estímul i, en comptes d'abaltir-me i fer-me enrera, vaig continuar la tasca i començà a néixer *L'assaig de la vida*.

Parlem de tot; de Verdaguer, de Mistral, de Ruyra, d'Apelles Mestres, d'Emili Guanyavents, de Puig i Ferrer... Cal no oblidar que, tot i el llibre, el document més viu de records és el propi autor.

—Confio molt en *Els camins de França*, de Puig i Ferrer. Recordo que els havia començats a publicar a la primera «Revista de Catalunya», però fugint del to autobiogràfic, en forma de novel·la, i ara m'ha sorprès de veure que havia agafat el camí de la narració viscuda. —Diu, perquè se'n va d'una cosa a l'altra. Tant que retreuen les memòries de Mistral i Mistral no parla en elles de Catalunya ni del moviment català, que no desconeixia, car, amb el meu germà «Josep Aladern» no feia més que parlar-ne. També recordo que en una de les visites que el meu germà féu a Mistral sorgí tot d'una en la conversa, el nom d'Alfons Daudet. Mistral explicà al meu germà que el *Tartari de Tarascó* no era tarasconès sinó de Nimes, terra natal de Daudet, però que l'autor, temorenc d'un possible enverinament per part dels seus coetanis pel fet de penjar-los el popular personatge, carregà el Tartari a Tarascó, amb la indignació consegüent de la gent del país, que avorri d'una tal manera Daudet que aquest no gosà mai més acostar-se a Tarascó. Però... però va esdevenir-se que, un bon dia, a un hotel de Tarascó, va anar a raure un subjecte d'una gran semblança a Daudet i, orgullós en grau màxim del que segurament creuria una qualitat, s'inscriví amb el nom d'Alfons Daudet. I vingué el daltabaix. La revolució. El fet inevitable. En córrer la veu que Daudet sojornava a

117. La segona edició seguida d'una nova sèrie de retrats fou editada també per Joaquim Horta el 1925.

Tarascó, el poble, com una allau, irrompé a l'hotel per matar i estossinar aquell autor que, en universalitzar el seu protagonista els havia col·locats al nivell dels ximplés. Plàcid Vidal ens diu que l'anècdota forma part d'un llibre inèdit del seu germà que, si es publicava, creu que seria un èxit.¹¹⁸

—S'ha cultivat poc, aquí, la biografia. Àdhuc jo crec, i no en dubto, que si Aribau hagués deixat un llibre de memòries hauria fet molt més per al redreçament nacional que la seva *Oda a la pàtria*. Com si l'haguessin fet Pífferrer, Milà i Fontanals... López-Picó té, o tenim d'ell, *A mig aire del temps*, llibre interessant per molts conceptes en el qual figuren les memòries de Narcís Oller, aparegut no fa pas gaire.¹¹⁹

El meu germà «Josep Aladern» havia estat l'ànima del moviment catalano-occità. Durant tot l'any 1905 va sortir la revista «Occitània»¹²⁰ com a senyal indiscutible de germanor. Però va caldre plegar per imposició dels provençals. Són una gent individualista, imperialista. En separar-se van fundar «Provenço», periòdic abassegat dels trets que us he esmentat.

Quan van venir, no fa pas gaire temps, a visitar-nos un aplec d'occitans, no es va esmentar per a res ni el nom de Josep Aladern ni el de la revista «Occitània»... i no obstant...

Què penseu del manifest signat per Pompeu Fabra,¹²¹ entre d'altres,

118. Es refereix al primer volum d'un gran projecte no materialitzat d'edició de les *Obres selectes de Josep Aladern*; vegeu Magí SUNYER I MOLINÉ, *Els marginats socials en la literatura del grup modernista de Reus* (Tarragona, Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics, 1984), p. 137.

119. S'ha de tractar forçosament d'un error i es deu referir al capítol *Notes per a la biografia de Joaquim Folguera* dins Josep Maria LÓPEZ-PICÓ, *A mig aire del temps* (Barcelona, Publicacions de la Revista, 1933).

120. Josep Aladern fundà i dirigí «Occitània», que aparegué simultàniament a Barcelona i a Tolosa de Llenguadoc —on la dirigia el felibre Prosper Estieu— al llarg del 1905.

121. Es refereix al manifest *Desviacions en els conceptes de llengua i pàtria* signat per Pompeu Fabra i catorze intel·lectuals més, vinculats a l'Institut d'Estudis Catalans, aparegut a «La Veü de Catalunya» (6-V-1934). El manifest planteja la necessitat d'entendre els conceptes pàtria i llengua com a vinculants, d'una banda, i de no caure en l'error d'interpretar Catalunya i Occitània com a dues nacions que formen una única nacionalitat, com havia definit Aladern, de l'altra.

que si esdeveníem occitans perdríem el nom de catalans com nominalment corregué amb Aragó i els seus reis, que ens eclipsaren?

—Què voleu us digui? És difícil de preveure què passaria. Jo crec que hi ha moltes maneres de fer les coses. De moment, sempre crec que hem d'ésser amics d'estrènyer llaços i agermanar tots els de parla semblant..., podríem anar a una federació de regions... Quant a això de llengües diferents, recordo perfectament que quan anys ha rebérem la visita de Pau Regin i la seva muller amb la filleta d'ambdós, ells en tolosenc, i nosaltres en català, ens enteníem perfectament. Un vespre va eixir a la galeria de casa, en la qual hi havia un safareig i, cara a la nit, es va posar a cantar la cançó del *rentador* (Plàcid Vidal ens la diu sense recordar-la gaire; nosaltres l'hem oblidada per complet) i l'entenguérem perfectament. El tolosenc i el català només es diferencien per lleugeres modificacions de pronúncia...

Emili Guanyavents —diu Plàcid Vidal després de declarar-se entusiasmat de Maragall, de les primeres poesies de Maragall, tan humanes— és un poeta d'una gran finor. Senzill, modest, no ha aconseguit potser ésser prou conegut. La seva modèstia ha relegat la seva personalitat. Un home que, com ell, domina el català, que el coneix a fons i al qual, més d'un cop, Pompeu Fabra ha demanat parer sobre algun embús filològic...

Continuem amb poetes. Verdaguer! La seva amistat amb Josep Aladern. Alguns fets de la seva vida. L'aurèola de llegenda que el volta. La seva, potser, ceguera a voler creure en tot el que creia. Una vegada, ja a les darreries de la seva vida, va dir —Si em deien, «alçat, obre aquella finestra, mira i veuràs la veritat...», ni m'alçaria, ni l'obriria ni miraria.

—Projectes?

—Continuar *L'assaig de la vida*. Emplenar un altre llibre de records, de fets, de vicissituds... Hi serà esmentat extensament Papasseit. Un xicot que valia moltíssim. Interessant en gran manera. Espero enllestir el llibre en tres o quatre anys...¹²²

Plàcid Vidal enraona... enraona... al rellotge són ja les nou.

Parlem del món dels artistes. D'aquella gran dolçor que els amara i els fa ésser tan blancs de cor i d'esperit; desconexedors en absolut del mot «crítica» i de sentiment derrotista; éssers seràfics dignes de lloança...

122. No ens consta cap llibre d'aquestes característiques publicat per Plàcid Vidal.

—I voleu dir que això no ha estat igual sempre i arreu? —Dic jo.

—Potser sí... Veureu que a Florència —ens diu Plàcid Vidal a Santsalvador i a mi— en una església de Florència, s'esdevingué un fet: eren tres grans pintors que no es podien veure ni pair. Dos dels qui més antipatia es demostraven eren Miquel Àngel i Leonardo de Vinci. Un dia, en aquesta església de Florència, hi havia, voltat d'amics, Miquel Àngel, quan sense com va ni com costa aparegué Leonardo de Vinci. (No és cap cosa nova que Leonardo de Vinci estigui anys i anys pintant la seva Gioconda, aquella Monna Lisa del somriure enigmàtic que no es deixava copsar a satisfacció de l'artista. Sempre retoca que retocaràs i sempre descontent de la seva obra.) Miquel Àngel deia que això era simplement impotència. Doncs vet aquí que Miquel Àngel, en veure Leonardo de Vinci a tret, començà d'atraure la seva atenció gallejant amb els amics i, quan el cregué prop a prop, li esperà al rostre: «Sou un impotent.» I ja hi foren. No hi valgué ni el respecte al lloc, ni el temor a la religiositat de l'acte. Lluita cos a cos; cops de puny, esgarrapades, renecs, tombarelles... demaneu.

—Veieu com no ens podem queixar? —dic jo. Si hem millorat d'allò més!

A dos quarts de deu, ens acomiadem de Plàcid Vidal.

—Adéu-siau. M'ha agradat molt de conèixer-vos. Encara que Santsalvador ja m'havia parlat de vós tot venint, mai no pot, una explicació, ésser reflex exacte d'una persona.

—Què li havia dit, Santsalvador?

—Que no enraonàveu pas gaire...

PARLANT AMB ALFONS MASERAS ¹²³

Que el senyor Maseras em perdoni, però jo no em perdonaria si de cas deixava de fer-ne esment. M'han explicat que Alfons Maseras és el mantenedor dels Jocs Florals del Rosselló.¹²⁴ M'han explicat que, allà dalt, Bu-

123. «Clarisme», 35 (16-vi-1934), p. 1.

124. Es refereix als Jocs Florals de la Ginesta d'Or, celebrats a Perpinyà en la seva desena edició l'abril de 1934.

lart i Rialp ¹²⁵ és l'amo. Per això he fet a l'autor d'*Edmon* la següent pregunta: «Quina és la jerarquia que Bulart i Rialp exerceix al Rosselló?» I el senyor Maseras, amb molta de naturalitat, ha respost que deixava sense resposta la pregunta pel fet de creure-la absurda i desplaçada. D'acord. Però és que, a mi, després d'aquell enterviu aparegut a «CLARISME» i signat per Ventura Plana en el qual es lloava entre d'altres qualitats, i en grau superlatiu, el formidable «sex-appael» [*sic*] que Bulart i Rialp posseïa, aquest, m'interessa. ¹²⁶ «Sex-appael» [*sic*] i formidable? Manoi i remanoi! Això és molt transcendental i no ho sembla. I, si no ho creieu, fixeu-vos:

Diuen –si els que ho diuen ho saben, i nosaltres creiem saber el que diuen els qui ho diuen– que una gran propagandista, lligadora i lligaire, ¹²⁷ digué un dia –no ens asseguren si en conversa íntima o en plena perforació davant d'extens i ben lligat auditori– que el rei de la C.E.D.A, el magne i omniscient Gil Robles (desconeixem els graus de parentiu que puguin lligar-lo a l'arbre genealògic de «Don Gil de Alcalá») tot i ésser molt mai no seria prou, car no tenia «sex-appael» [*sic*]. I que, en canvi, el bufó Cambó donaria bastó perquè, d'aquest do *Marlenesc*, els déus n'hi havien atorgat una gran deu: a cor que vols. Es veu que, en comptes del triomf de la bondat, del talent, de la intel·ligència, de la noblesa, de la raó, de la puixança i fermesa dels bons sentiments, haurem de proclamar el triomf dels «sex-appael» [*sic*]. És un avís als moralistes, i als qui tot s'ho prenen rient... Perdó, senyor Maseras i... endavant. No oblidaré ni la vostra agradable conversa ni la vostra gentilosa a concedir-me conversa, tot i fer-me càrrec que la meua presència no és agradable a tothom i que, la temença d'una possible mala interpretació per part meua, us podia haver privat de parlar tan espontàniament com ho haveu fet. Gràcies.

–En quin estat es trobava la novellística catalana quan vau publicar el vostre *Edmon*? ¹²⁸

–No tan estancada com sembla. Narcís Oller, aleshores injustament

125. Alexandre Bulart i Rialp (1889 - 1942) fou secretari de la mantenidoria catalana del Felibritge i autor de *Sinopsi ministerialenca* (Terrassa, Ed. Fluid, 1932).

126. Ventura PLANA, *Conversa amb Alexandre Bulart i Rialp*, «Clarisme», 10 (23-XII-1933).

127. Podria referir-se a Paulina Pi de la Serra, una de les dirigents de la Lliga.

128. Alfons MASERAS, *Edmon* (Barcelona, Biblioteca del Poble Català, 1908).

oblidat, ja no escrivia novel·les, però havia estat publicada *Solitud* de Víctor Català, i *Marines i boscatges* de Joaquim Ruyra. Prudenci Bertrana ja s'havia revelat. Tot això feia que hom cregués que la novel·lística catalana es nodria exclusivament de ruralisme. Potser la meua novel·la, reflex d'una joventut inquieta i somniadora, tendia a esvair aquest esperit rural, que avui no desaprovo pas, i que, ben mirat, és l'essència del caràcter català. En això potser va consistir la seva novetat.

—Quins records serveu de la publicació d'*Edmon*, que tothom considerava com una de les obres principals dels inicis de la nostra novel·lística moderna?

—La coneixença personal de Maragall i de Pin i Soler, tots dos membres del Jurat del concurs del «Poble Català», que va premiar l'obra.¹²⁹ L'un i l'altre tingueren per a mi paraules d'encoratjament i d'amistat, que no oblidaré. Per altra banda, no recordo que el meu llibre suscités cap article de crítica raonada. En aquells moments, tret dels assaigs de Montoliu, la crítica literària no existia a Catalunya. Això no va privar que l'obra fos llegida, i la difusió que li donà «El Poble Català» incloent-la dins la seva biblioteca en una bella edició relligada va facilitar-ne la lectura, sobretot entre el jovent.

—Sempre heu actuat d'acord amb la vostra vocació? Aquesta era la literària?

—Sempre. He sentit la vocació literària des de la infantesa. A dotze anys escrivia comèdies pitarresques i versos catalans i castellans. Potser, si hagués tingut la protecció deguda, la meua vocació hauria derivat cap a les arts plàstiques, cap al dibuix i cap a la pintura; però sento que només hi hauria derivat parcialment. El meu esperit havia d'expressar-se, per força, literàriament.

—Heu hagut de renunciar a la tal vocació si no era la de fer literatura? Amb quines dificultats heu topat? Aquestes dificultats s'oposaven que us hi poguéssiu lliurar plenament?

—Si a res he hagut de renunciar més d'una vegada, i això per les exigències de la vida, ha estat a la literatura. En aquest sentit, tot escriptor

129. *Edmon* fou —juntament amb *Aigua avall* de Josep M. Folch i Torres— accésit al concurs de novel·la de la «Biblioteca del Poble Català» (1907); el primer premi fou atorgat a *Nàufrags*, de Prudenci Bertrana.

català que no pot viure de renda s'ha de sacrificar molt; primerament fent tasques completament allunyades de la literatura, que li prenen un temps preciós; segonament, acceptant tasques editorials, moltes vegades anònimes i sempre ingrates que, a més de prendre-li el temps, l'esgoten intel·lectualment. Amb això que acabo de dir ja responc a les vostres preguntes sobre les dificultats que puc haver trobat. Però com que sembla que aquestes coses no tenen remei, val més no parlar-ne.

—Així com quedà amagat el nom de Catalunya parlant sempre dels reis d'Aragó, ¿no ens esdevindria igual dient que som occitans i amagant que som catalans? Què en penseu vós, d'això?

—És clar que sí, però no hem de témer res: Catalunya és Catalunya i cap nom territorialment superior a ella no l'eclipsarà. Ara, si voleu que us parli amb sinceritat, com que el mot Occitània és un mot erudit i vague, no crec que arribi mai a imposar-se. Pot existir un occitanisme poètic i folklòric, denominador comú de felibres i excursionistes; no existeix ni és fàcil que arribi a existir mai —potser i tot no és desitjable que existeixi— un occitanisme concret, pràctic i conscient; i això per la senzilla raó que no existeix una pàtria occitana, com no existeix una pàtria llatina o una pàtria ibèrica. Amb els mateixos títols que podem dir-nos llatins i ibèrics, podem considerar-nos occitans. Però això de la llatinitat ja sabeu que només existeix en el terreny filològic i que, quant a l'iberisme, hom no ha pogut arribar a res de pràctic, ni a una simple unió aduanera com volen molts economistes. I encara, entre llatinisme, iberisme i occitanisme, aquest darrer em sembla el més utòpic. Jo sóc el primer a apreciar, a estimar i a encoratjar les afinitats racials, temperamentals i lingüístiques entre els catalans i els naturals dels altres països on hom parla d'altres dialectes occitans, però no crec de cap de les maneres que hàgim de sobreeixir del quadre de Catalunya, això és, dels països de llengua catalana, per invocar una Occitània que, per no haver tingut mai una consciència colectiva, no la podrà retrobar. Per tant, limitem-nos a dir-nos catalans i no portem confusions a la gent amb l'adopció de noms erudits, que no tenen cap contingut concret. No cal insistir més sobre aquest punt. Quant a la meva posició personal, diré, només, que estic perfectament d'acord amb la lletra i l'esperit del manifest que Pompeu Fabra i altres personalitats catalanes han llençat fixant llur opinió sobre unes lamentables desviacions en els concep-

tes de llengua i pàtria. I això no minva en res l'admiració que sento per l'esforç renaixent de les terres occitanes i l'amistat que tinc amb alguns de llurs capdavanters.¹³⁰

—Què us sembla del mot *llemosí* com a nom de la llengua valenciana? Quaranta anys endarrera el poeta Llorente anomenava llemosí el valencià.

—Molt malament. És clar que Llorente no fa res més que imitar Aribau, el qual en les seves trobes *La pàtria* anomena el català llengua llemosina. Això era perdonable en aquells temps en què tots plegats es pensaven ressuscitar la llengua dels trobadors; però la llengua catalana és, avui, tota altra cosa que la llengua de Limoges, i, per tant, hem de donar al valencià el nom de català de València o el d'una de les variants del català, simplement, car tot és una sola llengua.

—Quina opinió us mereix la Renaixença del Rosselló?

—La nostra renaixença, al Rosselló, fa només la viu-viu; si no hi és més intensa és potser per culpa nostra. No hi ha prou intercanvi espiritual entre el Rosselló i la resta de les terres catalanes. Tots plegats ens ignorem massa. Jo crec que a Barcelona s'hauria de fer més cas dels escriptors rossellonesos i així potser els nostres escriptors serien coneguts i estimats al Rosselló. A aquest desig d'intercanvi obeeix el fet de l'ofrena de la Biblioteca Catalana a Perpinyà.

—Quin increment prenen els Jocs Florals allà dalt?

—Els Jocs Florals del Rosselló em semblen tarats d'un defecte ingènit: el bilingüisme. Pensem, però, que si no és la previsió de Milà i Fontanals, els de Barcelona també ho haurien estat. Ara, que jo mateix em pregunto una cosa: els Jocs rossellonesos, exclusivament catalans, tindrien prou vida? Perquè he remarcat que llur secció catalana està formada per dues aportacions: la pròpiament rossellonesa i la catalana no rossellonesa. I potser si no fos aquesta darrera els Jocs serien molt magres. Per tant, sense cometre excessos i sense voler humiliar els poetes rossellonesos amb la presència d'una allau d'escriptors d'aquesta banda de les Alberes, cal que, als Jocs del Rosselló, hi prenguin part poetes de totes les terres de parla catalana.

—Ara que parlem de Jocs Florals, digueu-nos alguna cosa del premi Concepció Rabell, atorgat enguany a les vostres *Estampes*.¹³¹

130. Cf. nota 121.

131. Alfons MASERAS, *Estampes* (Barcelona, Publicacions de La Revista, 1932).

—No us dic res més sinó que quan el mercat literari català és tan exigu, que el fet de publicar una obra dins la col·lecció de «La Revista» no representa sinó un sacrifici per a l'autor i probablement per a l'editor, és sempre un consol que hi hagi un premi literari que supleixi la lamentable deficiència del mercat.

—Què us en sembla del «CLARISME»?

—Parlar clar m'ha semblat sempre una cosa excel·lent. I avui, cal parlar clar en tantes matèries! La principal, sobre catalanisme. En això cal ésser irreductible. Tota concessió o claudicació, per eventual que sigui, retarda la solució del nostre plet.

—Creieu eficaç la tasca d'aquest periòdic?

—Si la seva tasca és, com el seu nom indica, la de parlar clar, naturalment, serà eficaç. L'eficàcia d'una cosa, però, no sempre és vista tot seguit. I, de vegades, les coses més importants són d'una eficàcia remota. Però no cal ésser impacient. De totes maneres, no hem de confondre la paciència amb el panxacontentisme: la primera és una virtut filla del seny; el segon és simplement una forma de l'egoisme massa arrelat, dissortadament, entre els catalans. I per això mateix, per a guarir-los d'aquest defecte tan lleig, cal parlar-los clar. Clar i català, naturalment.

—Parleu-me una mica dels vostres plans literaris. Sobre alguna possible novella vostra, sobre poesia, sobre traduccions, un cop enllestides les de Molière...

—Poca cosa us diré dels meus plans literaris, els quals són, com si diguéssim, el meu secret professional. Potser sí que, a no trigar, em trobaré amb alguna nova novella als dits, ja completament enllestida. No amagaré tampoc, car és cosa ja sabuda, que tinc un llibre de poesies inèdit; potser dos, segons com distribuís la matèria. Però seria prematur tot el que digués sobre aquest tema. Quant a traduccions, només afegiré que, amb Molière, tinc encara feina per un parell d'anys.¹³²

132. Les traduccions d'Alfons Maseras d'obres de Molière són un conjunt de trenta-dues, editades en vuit volums a l'Editorial Barcino, dins la col·lecció «Els Clàssics del Món» entre 1930 i 1936. Vegeu Xavier FABREGAS, *Les traduccions catalanes de Molière*, dins *El teatre o la vida* (Barcelona, Galba Edicions, 1976), ps. 85-88.

PARLANT AMB LLUCIETA CANYÀ¹³³

Un dia, en una conversa amb una persona de força prestigi entre la premsa catalana, va venir a tomb i aquesta persona em va dir:

–Encara com no s'ajunten les dones que escriuen i es preocupen d'establir entre elles una certa companyonia... caldria fer-ne esment... què li sembla?...

–Què us puc dir si gairebé no en conec cap?

–Cap?

–Home... hi ha uns noms: Irene Polo, Anna Murià, Maria Teresa Gibert, Rosa Maria Arquimbau...

El meu interlocutor tallà ràpid:

–I Llucieta Canyà? No la coneix?

Jo, llavors estava allunyadíssima de premsa i llibres i de saber cap cosa de res (per l'estil d'ara, però encara menys).

–No... –Vaig respondre amb tota sinceritat.

–Ui, Llucieta Canyà! –digué fent brandar la mà amb energia per tal d'afermar la seva vistent admiració. Llucieta Canyà és de les millors que tenim...!

I fins abans d'aparèixer *L'etern femení*,¹³⁴ llibre recent de Llucieta Canyà, només sabia, d'ella, que «és de les millors que tenim».

N'estic ben cuita. D'ençà que vaig pel món (?) només em trobo que amb empordanesos. Els catalans d'altres terres es conformen a dir-te, quan et parlen d'ells, que són catalans. Ja en tenen prou. L'empordanès, no. Ha de dir-te de seguida i amb orgull: «Sóc empordanès.» De Figueres, de la Selva, etc., etc., però empordanès. «La gent de l'Empordà som nobles, francs, amb l'esperit orejat per totes les tramuntanades, al cor totes les carenes i als ulls tota la mar. En un empordanès no hi trobareu falsedat ni que la cerqueu sota un esplet de sol. Som així!» I acabeu admirant-los de debò. Noí, un empordanès... qui ho poguéu ésser!...

133. «Clarisme», 36 (23-VI-1934), p. 1.

134. Llucieta CANYÀ, *L'etern femení* (Barcelona, Llibreria Duran, 1934), prologat per Josep Maria de Sagarra.

—Sóc empordanesa!...

—També?

—També!

Llucieta Canyà és empordanesa. I te'n parla de seguida. Empordanesa! I una empordanesa amb totes les qualitats i cap dels defectes que, segurament, els empordanesos tenen: simpàtica, franca, enraonadora... i tràfec. Un veritable tràfec. Un estornell. Una criatura.

—No vaig aconseguir d'acabar els meus estudis de lletres.

—I doncs?

—L'amor em va partir pel mig... Em vaig enamorar i vaig estar perduda.¹³⁵

—Com van anar els començaments?

—De què?

—D'escriure.

—He estat universitària. Tinc bon record, en els meus inicis, de Trias De Bes i de Farran i Mayoral. Vaig estar tres anys a «La Veu». Les dones tenim obertes totes les portes. Quan es presentava algun cas difícil: «Llucieta Canyà hi anirà.» Vaig ésser la primera dona que entrà a l'Ateneu. Vaig fer entrevistes a infinitats de persones, polítiques la majoria. He estat una gran polemista. Polèmiques amb tothom. Amb Josep Maria de Sagarra, amb periòdics de fora... qui ho sap... El meu primer entrevista fou una cosa gran. Jo m'havia proveït d'estilogràfica, de llapis, de quartilles... —Mentre parla no para d'accionar amb mans i braços; en anomenar l'estilogràfica fa com si s'envainés una espasa—, havia d'anar a veure Margarida Nelken. Però Farran i Mayoral m'obligà d'anar a veure-la sense cap dels estris que jo creia més convenients. Ni paper ni llapis. De memòria! I quines angúnies! Margarida Nelken¹³⁶ resulta que ja té un aire una mica... no sé com... i, per postres, pobra, és una mica miop, la qual cosa féu que jo tingués la sensació que em mirava una mica de massa enlaire. Ens férem

135. Llucieta Canyà es casà amb Miquel Poal-Aragall.

136. Margarida Nelken (1896 - 1968), diputada socialista de la República espanyola, autora de la polèmica *La condició social de la mujer* (Barcelona, Edicions Minerva, s.d.) i *Las escritoras españolas* (Barcelona, Editorial Labor, 1930). No ens consta la publicació de cap entrevista de Llucieta Canyà a Margarida Nelken a «La Veu de Catalunya» entre l'abril de 1931 i el gener de 1934.

amigues de seguida. En començar a entreviuar-la em demanà que tragués llapis i paper. Vaig dir-li que no duia res. S'admirà i s'engrescà: «Així m'agrada!» Em parlà de tot, de feminisme... de política... de socialisme... de tot abundantament, extensament. Sé que em va caldre de fer un gran esforç de retentiva. En sortir de l'Hotel Orient, on s'estava, només feia que anar repetint d'esma tot el que m'havia explicat. Arribo a la redacció i com un coet de cap a la feina. Vaig començar explicant els meus neguits i després la conversa. Fou un èxit; Margarida Nelken restà agraïdíssima i proposà, en justa recompensa, de fer-nos entrevius a mi i a unes quantes destacades dones catalanes. També vaig tenir grans palestres amb Domènec de Bellmunt, organitzador de la festa de les modistes. Vaig fer un article dient que la modisteta catalana, assenyada i discreta, no havia de voler aquests exhibicionismes i aqueixes bromes d'anar pel carrer, i que a veure si la Llucietta catalana acabaria com una Caterinette francesa; que, per orgull, i per dignitat, no havia de permetre que quatre estudiants es riguessin d'ella... Aquell any no hi hagué festa de la modista. Domènec de Bellmunt s'indignà d'una tal manera que val més no recordar'ho.

Era molt joveneta quan vaig entrar a «La Veu». Havia estat educada per monges i, per aquest motiu, servava un gran terror a moltes coses. Els francmaçons m'esferèien. Joan Costa i Déu,¹³⁷ que és la simpatia personificada, se n'assabentà i me'n volgué fer una.

Feia poc que era a la redacció i ve un dia i rebo un paquet. Un paquet per a mi? Sí. Per a la senyoreta Llucietta Canyà. Bé; què serà? Començo d'obrir-lo un xic emocionada. Qui em pot trametre això? L'anava desembolicant. Papers i més papers. Fins que, al capdavant, surt una capsa. Ja la tenim. Què hi haurà dintre? Mirem-ho! Obro la capsa... i me'n surt una altra. I obro aquella... i una altra. I vinga capses. Fins que en surt una de xicarrona i vaig dir: «Ara sí que ja has arribat al capdavant.» L'obro amb batecs al cor i en surt...

—Què?

—Un escarabat dissecat!

—Renoï, quina broma.

137. Joan Costa i Déu era llavors el redactor en cap de «La Veu de Catalunya».

—Oh! això rai. El que va durar. Cada dia rebia un paquet i, cada cop, un escarabat sec com un clau. I, de vegades, en comptes de l'escarabat, un paper ple de signes cabalístics. —Això són els francmaçons —vaig dir-me. Em perseguixen. A més a més jo coneixia Lola Anglada, qui estava tota amoïnada, aleshores, perquè vinga rebre invitacions per tal que es fes de la gran secta. Els francmaçons s'interessen per totes aquelles persones que creuen intel·ligents; amb rucs no hi volen tractes, i miren si se les poden fer seves. Un dia vam anar a un cafè de la Rambla, Lola Anglada, Farran i Mayoral i jo. Farran i Mayoral, bromista, ens digué amb aire misteriós: «Veieu aquells dos tipus que tenim a la taula del darrera?... Són francmaçons i no ens deixen de vista.»

—Francmaçons dieu?

—Francmaçons. —Afirmà.

Ens mancà temps per a fugir!

I la gresca durava i durava. Mentre escrivia el meu article diari, Joan Costa i Déu s'asseia al meu davant i començava a fer voliiaines amb les mans. Jo, sense mirar, a l'últim m'adonava d'aquelles pampallugues però, així que alçava la vista, ell parava en sec. Me'n feien tantes com podien. Un dia s'esfrondava una gran restallera de llibres; un altre dia m'apagaven el llum; un altre dia em posaven aigua al tinter... Un dia, un home empleat a la redacció, que es deia Enric i que tenia cura de prendre els encàrrecs, ve i em diu amb cara d'ànima en pena: «Senyoreta Canyà, demanen per vostè.»

—Per mi?

—Sí.

—Qui?

—Dos frares blancs.

—Dos frares blancs? —faig esgarrifada.

—Sí: dos grans frares blancs.

Jo no sabia on era. Primer escarabats dissecats; ara frares blancs. Les cames no em duien. Vaig anar allà on va dir que m'esperaven i...

—I...?

—Res. Ensarronada. Però el dia que me'n vaig adonar...

—Què?

—Tota la redacció en pes va començar a viure misteris. Em vaig ben venjar.

—Teniu cap llibre en preparació?

—Unes quantes novel·les començades, algunes d'elles, crec, prou fortes per a fer sensació.

—Us interessa la política?

—Força... Però no crec que sigui encara la meva hora.

—Què penseu de la dona feminista?

—Que ho pot ésser conservant tota la feminitat. No sóc amiga de les dones espantaocells. Com ja faig avinent en el meu llibre *L'etern femení*, detesto les dones masculinitzades. Crec que podem ésser unes perfectes mestresses de casa i, ensems, sostenir una conversa sobre el tema que sigui, sense «estar peix».

—Us interessa l'esport?

—L'esport com a mitjà estètic. Jo he nedat, he jugat al tennis, he muntat a cavall..., però detesto tots els esports violents.

Llucieta Canyà és, per damunt de tot, una dona i una gran patriota, i com a tal, es plany de l'oblit en què hom deixa les figures admirades de Mossèn Cardona i Teresa Armengol.¹³⁸ Ens parla del seu llibre. De l'abast que aquest té. Un conseller per a les dones, per a les promeses, per a les emmaridades, per a aquelles mares inexpertes que, desorientades davant del primer fill, el sotmeten involuntàriament a tots els desencerts... I enraona, enraona Llucieta Canyà, aqueixa dona d'ara, que sempre serà el que en el pròleg de *L'etern femení* diu Josep Maria de Sagarra: «...una eterna criatura empordanesa.»

138. Es refereix al poeta Josep Cardona i Agut (1871 - 1934) i molt probablement a la poetessa Agnès Armengol i Altayó (1852 - 1934), tots dos sabadellencs.